

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

Кафедра «Фінанси та економічна безпека»

«ДО ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри,
професор Головкова Л. С.

« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

галузі знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Тема: «Управління оборотним капіталом підприємства (на прикладі АТ «Марганецький ГЗК»)»

Theme: «Working Capital Management Company (for example, JSC «Marganets Mining»)»

Керівник дипломної роботи:
д.е.н., професор кафедри фінансів
та економічної безпеки

_____ Реkun I. I.

Нормоконтроль

_____ Реkun I. I.

Студент групи ФК1921

_____ Дроздецький М.М.

Student

_____ Drozdetskyi Mykyta

Дніпро 2020

**ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ ІМЕНІ АКАДЕМІКА В. ЛАЗАРЯНА**

Кафедра «Фінанси та економічна безпека»

Ступень вищої освіти «Магістр»

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

«Затверджую»

Завідувач кафедри,

професор Головкова Л. С.

_____ 20__ р.
« ___ » _____

ЗАВДАННЯ

НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Дроздецькому Микиті Максимовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема дипломної роботи: Управління оборотним капіталом підприємства (на прикладі АТ «Марганецький ГЗК»). Керівник роботи: д.е.н., професор Рекун І.І. затверджені наказом вищого навчального закладу від «28» грудня 2019 р. № 1012ст.

2. Термін подання студентом закінченої роботи: «07» грудня 2020 р.

3. Вихідні дані до дипломного роботи:

3.1. Статут та нормативні документи діяльності АТ «Марганецький ГЗК»;

3.2. Фінансова звітність АТ «Марганецький ГЗК».

4. Зміст пояснювальної записки (перелік питань до розробки):

1. Теоретико-методологічні основи оборотного капіталу підприємства;

1.1. Економічна сутність та роль оборотного капіталу у фінансово-господарській діяльності підприємства;

1.2. Склад та структура оборотних коштів підприємства, джерела їх фінансування;

- 1.3. Методичні підходи до управління оборотним капіталом підприємства;
- 2. Аналіз системи управління оборотним капіталом на АТ «Марганецький ГЗК»;
- 2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика АТ «Марганецький ГЗК»;
- 2.2. Аналіз динаміки основних результатів господарської діяльності АТ «Марганецький ГЗК»;
- 2.3. Аналіз та оцінка ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»;
- 3. Підвищення ефективності управління оборотним капіталом АТ «Марганецький ГЗК»;
- 3.1. Раціоналізація розміщення оборотного капіталу та ефективності його використання;
- 3.2. Рекомендації з підвищення ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»;
- 3.3. Удосконалення методики управління оборотним капіталом підприємства;

5. Перелік креслень (демонстраційного матеріалу):

- 5.1. Кругообіг оборотних коштів підприємства;
- 5.2. Склад і розміщення оборотних коштів;
- 5.3. Структура активів підприємства;
- 5.4. Прогноз обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей АТ «Марганецький ГЗК»;
- 5.5. Система управління відтворенням оборотного капіталу;

6. Консультанти розділів роботи:

Розділ	Консультант	Підпис, дата			
		Завдання видав		Завдання прийняв	
Розділ 1	д.е.н., проф. Рекун І. І.	07.11.20		15.11.20	
Розділ 2	д.е.н., проф. Рекун І. І.	16.11.20		24.11.20	
Розділ 3	д.е.н., проф. Рекун І. І.	25.11.20		01.12.20	
Нормо контролер	д.е.н., проф. Рекун І. І.	02.12.20		04.12.20	

7. Календарний план:

Назва розділу дипломної роботи	Термін виконання	Обсяг розділу, %
1. Теоретико-методологічні основи оборотного капіталу підприємства	02.11.20- 15.11.20	30
2. Аналіз системи управління оборотним капіталом на АТ «Марганецький ГЗК»	16.11.20- 24.11.20	60
3. Підвищення ефективності управління оборотним капіталом АТ «Марганецький ГЗК»	25.11.20- 01.12.20	90
4. Оформлення дипломної роботи, підготовка доповіді та демонстраційного матеріалу до захисту	02.12.20- 04.12.20	100

Дата видачі завдання:

«20» грудня 2019 р.

Керівник дипломної роботи _____

Реун І. І.

Завдання прийняв до виконання _____

Дроздецький М.М.

ЗМІСТ

РЕФЕРАТ	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Економічна сутність та роль оборотного капіталу у фінансово-господарській діяльності підприємства	10
1.2. Склад та структура оборотних коштів підприємства, джерела їх фінансування.....	15
1.3. Методичні підходи до управління оборотним капіталом підприємства.....	24
Висновки до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ НА АТ «МАРГАНЕЦЬКИЙ ГЗК».....	45
2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика АТ «Марганецький ГЗК».....	45
2.2. Аналіз динаміки основних результатів господарської діяльності АТ «Марганецький ГЗК»	49
2.3. Аналіз та оцінка ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК».....	56
Висновки до розділу 2	69
РОЗДІЛ 3 ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ АТ «МАРГАНЕЦЬКИЙ ГЗК»	71
3.1. Раціоналізація розміщення оборотного капіталу та ефективності його використання	71
3.2. Рекомендації з підвищення ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК».....	79
3.3. Удосконалення методики управління оборотним капіталом підприємства	80
Висновки до розділу 3	87
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	100

РЕФЕРАТ

У сучасних умовах для багатьох вітчизняних підприємств можна відзначити хронічну нестачу оборотного капіталу, яка супроводжується низьким рівнем його використання. Величина оборотних коштів, їх склад та структура залежать від безлічі факторів, виробничого, організаційного та економічного характеру. Наявність у підприємства власного оборотного капіталу, його склад і структура, швидкість обороту і ефективність використання оборотного капіталу багато в чому визначає стан підприємства і стійкість його функціонування. Ефективне використання оборотного капіталу відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства.

Метою дослідження є аналіз теоретичних, науково-методичних підходів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо управління оборотним капіталом підприємства.

Об'єктом дослідження виступає процес управління оборотним капіталом підприємства.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносини, які складаються в процесі управління оборотним капіталом підприємства.

Методи наукового дослідження. Для досягнення мети дослідження використана сукупність методів та прийомів наукового пізнання. Теоретичною та методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії менеджменту та фінансів, теорії стратегічного управління, класичні та сучасні підходи до організації та управління оборотним капіталом підприємства, які висвітлені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених.

Ключові слова: аналіз, грошові кошти, дебіторська заборгованість, запаси, контроль, оборотний капітал, оптимізація, планування, управління, фінансування.

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах для багатьох вітчизняних підприємствах можна відзначити хронічну нестачу оборотного капіталу, яка супроводжується низьким рівнем його використання. Величина оборотних коштів, їх склад та структура залежать від безлічі факторів, виробничого, організаційного та економічного характеру. Наявність у підприємства власного оборотного капіталу, його склад і структура, швидкість обороту і ефективність використання оборотного капіталу багато в чому визначає стан підприємства і стійкість його функціонування. Ефективне використання оборотного капіталу відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства.

В господарській практиці при оцінці стану підприємства велику увагу приділяють аналізу та визначенню раціональності розміщення оборотного капіталу, так як саме від швидкості перетворення оборотних коштів у грошову форму залежить ліквідність підприємства, отримання прибутку з кожного обороту. В зв'язку з цим виникає необхідність у встановленні та обґрунтуванні критерію раціонального використання джерел фінансування оборотних коштів та ефективності використання їх.

При низькому рівні оборотного капіталу виробнича діяльність не підтримується належним чином, звідси - можлива втрата ліквідності, періодичні збої в роботі і низький прибуток. При оптимальному рівні оборотного капіталу прибуток стає максимальним, але подальше підвищення величини оборотних коштів призведе до того, що підприємство буде мати в розпорядженні тимчасово вільні, бездіяльні поточні активи, а також зайві витрати фінансування, що спричинить зниження прибутку.

Визначену проблему досить давно і успішно вивчають науковці та економісти всього світу (Бланк І.А, Брігхем Є., Буряк Л.Д., Гропеллі А., Ковальов В. В., Нікбахт Е., Поддєрьогін А.М., Терещенко О.О.), та в умовах постійних змін в оточуючому зовнішньому середовищі та впровадження нових підходів до використання оборотного капіталу в середині господарюючих

суб'єктів дане питання завжди залишається актуальним для подальших досліджень, постійно з'являються нові фактори, дію яких необхідно вивчати та оптимізувати діяльність під їх впливом.

Метою дослідження є аналіз теоретичних, науково-методичних підходів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо управління оборотним капіталом підприємства.

Відповідно до мети дипломної роботи поставлені наступні *завдання*:

- розглянути економічну сутність та роль оборотного капіталу у фінансово-господарській діяльності підприємства;
- навести склад та структуру оборотних коштів підприємства, джерела їх фінансування;
- дослідити методичні підходи до управління оборотним капіталом підприємства;
- провести аналіз динаміки основних результатів господарської діяльності АТ «Марганецький ГЗК»;
- провести аналіз та оцінку ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»;
- розглянути можливості раціоналізації розміщення оборотного капіталу та ефективності його використання;
- розробити рекомендації з підвищення ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»;
- удосконалити методіку управління оборотним капіталом підприємства;

Об'єктом дослідження виступає процес управління оборотним капіталом підприємства.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних відносини, які складаються в процесі управління оборотним капіталом підприємства.

Методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використана сукупність методів та прийомів наукового пізнання. Теоретичною та

методологічною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, теорії менеджменту та фінансів, теорії стратегічного управління, класичні та сучасні підходи до організації та управління оборотним капіталом підприємства, які висвітлені в наукових працях зарубіжних та вітчизняних вчених.

Інформаційною базою дипломної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти з питань обліку, аналізу та контролю оборотного капіталу підприємства, звітні дані Держкомстату України, податкова і фінансова звітність підприємства АТ «Марганецький ГЗК», наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, матеріали науково-практичних конференцій, професійних періодичних видань.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в наступному:

– удосконалено методiku управління оборотним капіталом підприємства, що дасть змогу знизити обсяги кредиторської та дебіторської заборгованості та дозволить прискорити швидкість оборотності підприємства.

Практичне значення полягає у тому, що запропоновані заходи створюють методичну базу для впровадження рекомендацій щодо поліпшення фінансового стану підприємства за рахунок балансування дебіторської та кредиторської заборгованості, а також впровадження сучасної політики управління оборотним капіталом підприємства.

Апробація результатів дипломної роботи: Основні положення, висновки та результати дипломної роботи апробовані автором на Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку» (м. Полтава – 2020 р.), на тему «Управління оборотним капіталом промислового підприємства».

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел. Основний зміст викладено на 103 сторінках друкованого тексту. Список використаних джерел налічує 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та роль оборотного капіталу у фінансово-господарській діяльності підприємства

Діяльність суб'єктів господарювання щодо створення та реалізації продукції здійснюється в процесі поєднання основних складових: виробничих фондів, оборотних фондів і самої праці.

Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у ці елементи для здійснення розширеного їхнього відтворення [34].

На відміну від основних виробничих фондів оборотні фонди споживаються в одному виробничому циклі і їхня вартість повністю переноситься на вартість виготовленої продукції. При цьому одна їхня частина в речовій формі входить у створений продукт і набирає товарної форми, в якій її буде використано споживачем. Інша частина також повністю споживається в процесі виробництва, але, втрачаючи свою споживну вартість, у речовій формі в продукт праці не входить (паливо).

Таким чином, за умов товарно-грошових відносин запаси предметів праці виступають, з одного боку, як сукупність матеріальних цінностей, з іншого – як втілення затрат суспільної праці у вартості фондів: оборотних, виробничих і фондів обігу.

В економічній літературі існують різні підходи до визначення сутності оборотних коштів. Дехто з економістів спрощено трактує їх як «предмети праці», «матеріальні активи», «гроші, що обертаються». Найчастіше можна натрапити на два визначення оборотних коштів [63].

По-перше, оборотні кошти – це грошові ресурси, які вкладено в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервного виробництва та реалізації виготовленої продукції.

По-друге, оборотні кошти – це активи, які протягом одного виробничого циклу або одного календарного року можуть бути перетворені на гроші. Деякі автори таке саме визначення дають терміну «оборотний капітал». Тобто у літературі існує ототожнення понять «оборотні кошти», «оборотний капітал», «оборотні активи» та «поточні активи». Тому надалі необхідно визначити сутність, економічний зміст та можливі відмінності між зазначеними поняттями [43].

У західній літературі під оборотним капіталом розуміють категорію «працюючий капітал». Американські економісти Ю. Брігхем і Л. С. Гапенский наводять дві дефініції працюючого капіталу: валовий працюючий капітал, під яким розуміють поточні активи, або чистий працюючий капітал, під яким розуміють різницю між: поточними активами і поточними пасивами [18].

У працях інших англійських і американських авторів працюючий капітал визначається як різниця між поточними активами і поточними пасивами, що характеризує ступінь ліквідності короткострокової фінансової діяльності. Перевищення поточних активів над короткостроковими зобов'язаннями розглядається як капітал, що перебуває в обігу. Така думка виражена в працях Росса С., Уолша К. й інших [38].

Розглянемо визначення оборотних коштів, що дають вчені-економісти України та Росії.

Білоліпецький В.Г. визначає обігові кошти, як грошові ресурси, вкладені у виробничі фонди та фонди обігу. Головне їх призначення - забезпечення безперервності процесу виробництва й реалізації продукції, повноти і вчасного фінансування підприємницької діяльності за мінімальних витрат товарно - матеріальних цінностей [14].

Бланк І.О. вважає, що оборотні (поточні) активи характеризують сукупність майнових цінностей підприємства, які обслуговують виробничо-

комерційну (операційну) діяльність та повністю переробляються протягом одного виробничо-комерційного циклу [16].

Буряк Л.Д. визначає оборотні кошти як грошові кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди та фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції [36].

Згідно думки російського економіста Ковальова В.В. до оборотних коштів відносяться мобільні активи підприємства, що являються грошовими коштами або можуть бути перетворені в них протягом року або одного виробничого циклу [22].

Павловська О.В. та Притуляк Н.М. вважають, що оборотні кошти – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [26].

Партін Г.О. ототожнює поняття «обігові кошти» та «оборотний капітал». Він вважає, що це кошти, витрачені на придбання чи виготовлення оборотних активів підприємства, які необхідні для забезпечення на підприємстві безперервності процесу виробництва і реалізації продукції та отримання прибутку [27].

На думку Поддєрьогіна А.М. оборотні кошти – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку [36]. З ним погоджується і Філімоненков О.С., згідно якого оборотні кошти – це вартість, що авансована в кругообіг виробничих оборотних фондів і фондів обертання для забезпечення безперервності процесу виробництва й обертання [35].

Покропивний С.Ф. визначає оборотні кошти як сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування й забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу [20].

Слав'юк Р.А. говорить, що оборотні кошти – це частина капіталу підприємства, вкладеного в його поточні активи, сукупність оборотних

виробничих фондів, фондів обігу, авансованих для забезпечення поточної діяльності [30].

Шелудько В.М. виокремлю поняття оборотних активів та говорить проте, що це та частина активів, що обслуговують господарський процес і забезпечують його неперервність. У бухгалтерському обліку до таких активів відносять активи, які споживаються або реалізуються протягом одного операційного циклу або протягом року [38].

Вітчизняні нормативні акти також приділяють увагу трактуванню поняття «оборотні кошти». Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №2 «Баланс» оборотні активи – це грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [6].

Отже, оборотні кошти – це кошти, що являють собою авансовану в грошовій формі вартість для створення і використання оборотних виробничих фондів і фондів обігу в мінімально необхідних розмірах, що забезпечує неперервність процесу виробництва та своєчасність здійснення розрахунків.

Також в цілому існує певна ідентичність понять – оборотні кошти та оборотний капітал. Загалом, поняття «капітал» виступає в трьох формах: грошовій, продуктивній і товарній. Найбільш широке, загальне поняття капіталу відповідає його грошовій формі. В економічній теорії «грошовий капітал» розглядається як вартісна форма всього капіталу, а не лише як певна сума грошей, що спрямовується в процесі господарсько-підприємницької діяльності на придбання засобів виробництва і предметів праці.

Оборотний капітал проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу й товарну. На першій стадії під час авансування коштів здійснюється придбання й нагромадження необхідних виробничих запасів [17].

У виробничому процесі авансується вартість для створення продукції: у розмірі вартості використаних виробничих запасів, перенесеної вартості основних фондів, витрат на саму працю (заробітна плата та пов'язані з нею

витрати). Виробнича стадія кругообігу оборотного капіталу завершується випуском готової продукції, після чого настає стадія реалізації.

На третій стадії авансування коштів триває доти, доки товарна форма вартості не перетвориться на грошову. Отримання виручки від реалізації свідчить про корисність створеної суспільством вартості і про відтворення авансованих у ній коштів. Грошова форма, якої набирає оборотний капітал на третій стадії кругообігу, одночасно є і початковою стадією наступного обороту капіталу [23].

Кругообіг оборотного капіталу і створення нової вартості відбувається за схемою:

$$G - T \dots B \dots T' - G' \quad (1.1)$$

де G – кошти, що авансуються;

T – предмети праці (товар);

B – виробництво;

T' – готова продукція (товар);

G' – кошти, отримані від реалізації створеної продукції [33].

Мету функціонування капіталу буде досягнуто тоді, коли $G' = G + \Delta G$, тобто коли відбудеться приріст грошей порівняно з авансованою сумою.

Таким чином, кругообіг оборотного капіталу (рис. 1.1) здійснюється протягом одного виробничого циклу: грошові кошти авансуються у виробничі запаси, в процесі виробництва створюється нова продукція, продукція реалізується (можливо на умовах комерційного кредиту, що викликає появу дебіторської заборгованості), виручка за реалізовану продукцію надходить на розрахунковий рахунок і знову авансується у виробництво. Якщо підприємство функціонує ефективно, процес кругообігу оборотного капіталу забезпечує неперервність виробничого процесу та зростання капіталу підприємства, оскільки в цьому випадку виручка за реалізовану продукцію перевищуватиме кошти, авансовані у виробництво [33].

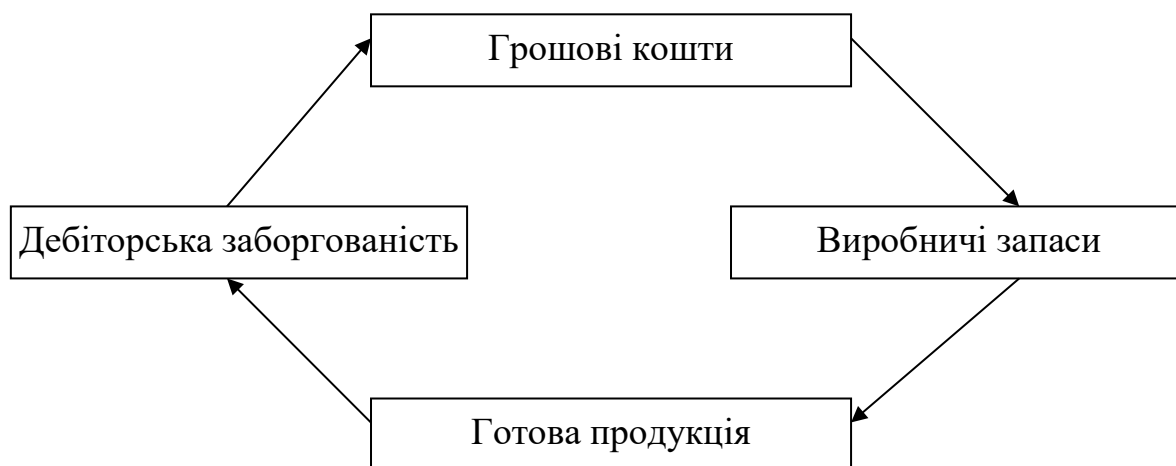

Рис. 1.1. Кругообіг оборотних коштів підприємства

Отже, оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку. В процесі кругообігу оборотного капіталу, який проходить різні стадії і набирає різних форм, відбувається самозростання капіталу. Що менше часу оборотний капітал перебуває в тій чи іншій формі (грошовій, виробничій, товарній), то вища ефективність його використання, і навпаки. Оборотний капітал бере участь у створенні нової вартості не прямо, а через оборотні фонди [27].

1.2. Склад та структура оборотних коштів підприємства, джерела їх фінансування

В організації оборотних коштів слід розрізнити їх склад та структуру.

Під складом оборотних активів розуміють сукупність їх елементів (статей). Структура ж оборотних активів – це співвідношення між окремими їх елементами в їх загальному обсязі [24].

Склад і розміщення оборотного капіталу залежать від того, в якій сфері він функціонує: виробнича, торгово-посередницька, сфера послуг (у тім числі фінансова).

У виробничій сфері оборотний капітал (оборотні кошти) авансується в оборотні виробничі фонди і фонди обігу (рис. 1.2).

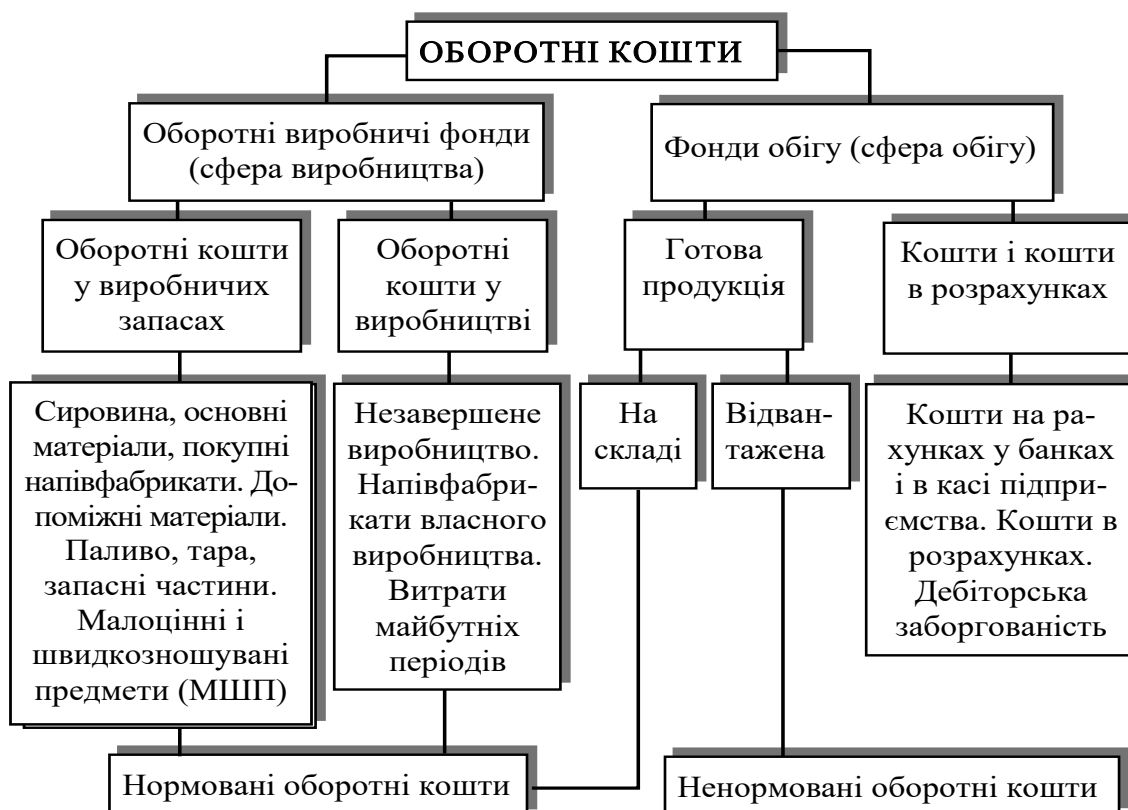

Рис. 1.2. Склад і розміщення оборотних коштів

До виробничих фондів належать: сировина, основні й допоміжні матеріали, напівфабрикати, паливо, тара, запасні частини для ремонтів, малоцінні і швидкозношувані предмети, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виготовлення, витрати майбутніх періодів.

Фонди обігу – це залишки готової продукції на складі підприємств, відвантажені, але не оплачені покупцями товари, залишки коштів підприємств на поточному рахунку в банку, касі, у розрахунках, у дебіторській заборгованості, а також укладені в короткострокові цінні папери [27].

Співвідношення оборотних коштів, що перебувають у сфері виробництва й у сфері обігу, є неоднаковим у різних галузях народного господарства. Пояснюється це особливостями організації виробництва, постачання, збуту, а також системи розрахунків. Для забезпечення безперервності процесу виробництва і реалізації продукції необхідно досягти оптимального

співвідношення оборотних коштів у сфері виробництва й обігу. При цьому підприємство зацікавлене у зменшенні оборотних коштів у сфері обігу за рахунок поліпшення системи постачання, раціональніших форм розрахунків.

Склад оборотних коштів у різних галузях господарства може мати певні особливості. Так, у виробничій сфері основні статті оборотних коштів – це сировина, основні матеріали, незавершене виробництво, готова продукція. В окремих галузях промисловості є статті оборотних коштів, що характерні лише для них. Наприклад, у металургійній промисловості в оборотних коштах враховується змінне обладнання, а у добувних галузях до витрат майбутніх періодів включають витрати на гірничопідготовчі роботи [54].

Цілеспрямоване управління оборотними коштами та ефективністю їх використання визначає необхідність їх попередньої класифікації. Бланк І.О. вважає, що з позицій фінансового менеджменту ця класифікація будується за такими основними ознаками (див. рис. 1.2).

Згідно Поддєрьогіна А.М., Філімоненкова О.С., Шеремета А.Д. оборотні кошти підприємств класифікуються за трьома ознаками:

- 1) залежно від участі їх у кругообігу коштів;
- 2) за методами планування, принципами організації та регулювання;
- 3) за джерелами формування [35, 36, 37].

Відповідно до першої ознаки оборотні кошти поділяються на оборотні кошти, авансовані в оборотні виробничі фонди, та оборотні кошти, авансовані у фонди обігу.

Такий розподіл оборотних коштів зумовлений наявністю в кругообігу коштів двох самостійних сфер – сфери виробництва і сфери обігу. Що більша питома вага оборотних коштів, розміщених у сфері виробництва, то ефективніше використовується оборотний капітал.

Залежно від методів планування оборотні кошти поділяються на нормовані та ненормовані.

Необхідність розподілу оборотних коштів на нормовані й ненормовані впливає з економічної доцільності досягнення найліпших результатів за

найменших витрат. Установлення нормативів за окремими статтями оборотних коштів уможлиблює забезпечення безперервної діяльності підприємства за умови оптимальних виробничих запасів, розмірів незавершеного виробництва, залишків готової продукції [43].

Значення нормування оборотних коштів полягає в такому.

По-перше, правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва.

По-друге, нормування оборотних коштів дає змогу ефективно використовувати оборотні кошти на кожному підприємстві.

По-третє, від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності.

По-четверте, обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності [23].

Визначення планової потреби в оборотних коштах передбачає розробку норм відносно тривалої дії і нормативів на конкретний період – рік (як правило), півріччя, квартал.

До нормованих оборотних коштів належать оборотні кошти у виробничих запасах, незавершеному виробництві та витратах майбутніх періодів, у залишках готової продукції на складах підприємств.

Нині підприємствам надано право самостійно розраховувати нормативи оборотних коштів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України і Національного банку України від 19 квітня 1993 року № 279 «Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств і організацій та джерела їх покриття» Міністерством економіки разом з Міністерством фінансів встановлено Типовий порядок визначення норм запасів товарно-матеріальних цінностей [5].

Ненормовані оборотні фонди включають фонди обігу за винятком готової продукції на складі.

У залежності від джерел формування оборотні активи поділяються на власні, позикові та залучені.

Власні кошти – це кошти підприємств, якими вони покривають мінімальні розміри оборотних активів (запасів і витрат), що будуть необхідні для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Вони постійно знаходяться у підприємстві та строк користування ними не встановлюється. Тут є важливим відповідність власних джерел фактичній наявності оборотних активів, бо як їх надлишок, так і недостача негативно впливають як на ефективність їх використання, так і на ефективність виробництва [19].

У наш час значною проблемою для більшості підприємств народного господарства України є недостача оборотних активів, що є однією з основних причин їх збитковості.

Позикові кошти – це кошти, що отримуються підприємствами у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття затрат виробництва. Вони надаються підприємствам на визначений строк, після закінчення якого повинні бути повернені банку.

Залучені кошти – це кошти, що не належать підприємству, однак у силу діючої системи розрахунків знаходяться в його обігу [19].

Порядок формування джерел створення оборотних активів на підприємствах залежить від форми власності, яка лежить в основі функціонування підприємства, специфіки організаційної побудови підприємства та інших факторів.

Джерела формування власних оборотних активів державних підприємств при їх організації визначаються вищестоящою організацією. Ними є, як правило, кошти бюджету, кошти інших однотипних підприємств, централізовані кошти вищестоящих органів управління [23].

На підприємствах, що основані на колективній формі власності, на момент їх організації оборотні активи формуються за рахунок грошових і

матеріальних внесків засновників, безвідплатних внесків інших підприємств та громадян.

Протягом подальшої роботи підприємств поповнення їх оборотних активів може здійснюватися за рахунок власних фінансових ресурсів (прибутку), залучених, позикових та інших джерел (додаткових внесків підприємств, дотацій з бюджетів, благодійних внесків юридичних та фізичних осіб та ін.) [21].

Власні джерела, що направлені на створення оборотних активів на підприємствах, зараховуються до статутного фонду (статутний капітал).

Фактична наявність власних та прирівнюваних до них джерел формування оборотних активів визначається за балансом річного звіту підприємства як різниця між підсумком першого розділу пасиву балансу та підсумком першого розділу активу балансу [16].

Склад та структура джерел формування оборотних активів не є постійною величиною. Вони залежать від стану економіки підприємств, особливостей формування запасів і затрат і можуть змінюватися з часом. Однак збільшення частки власних активів та зменшення частки кредитів банку в джерелах формування оборотних активів підвищує ефективність їх використання та рівень рентабельності підприємства. Тому встановлення економічно-обґрунтованого співвідношення між власними та позиковими джерелами формування оборотних активів є одною з найважливіших умов підвищення ефективності їх використання та рентабельності підприємства [14].

Класифікація оборотних коштів має важливе значення, оскільки дає можливість підприємству визначити оптимальний склад і структуру, потребу та джерела формування оборотних коштів. Від цього значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

Для ефективного управління оборотними коштами важливою є їх класифікація за видами. Розглянемо її більш детально.

Запаси – це активи, які утримуються підприємством для подальшого продажу для управління підприємством, споживання під час виробництва

продукції, виконання робіт та надання послуг або перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва. Запаси включають:

- сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб;
- незавершене виробництво у вигляді не закінчених обробкою й складанням деталей, вузлів, виробів та незакінчених технологічних процесів;
- готову продукцію, виготовлену на підприємстві та призначену для продажу;
- товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) та утримуються підприємством з метою подальшого продажу;
- малоцінні та швидкозношувані предмети, що використовуються протягом не більш як одного року або одного операційного циклу, якщо він триває більше за один рік [19].

Дебіторська заборгованість – це сума заборгованості перед підприємством постачальників, споживачів продукції, інших юридичних та фізичних осіб, фінансових і податкових органів [44].

До складу оборотних активів включається тільки поточна дебіторська заборгованість, яка виникає в процесі нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу.

Дебіторська заборгованість визнається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод та може бути достовірно визначена її сума. Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги включається до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю. Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюється величина резерву сумнівних боргів. Сумнівний борг – це дебіторська заборгованість щодо якої існує невпевненість щодо її погашення. Величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської

заборгованості, яка здійснюється групуванням за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи [19].

Грошові кошти та короткострокові фінансові інвестиції є найбільш ліквідними активами підприємства. Грошові кошти – це кошти в національній та іноземній валюті у касі підприємства, на поточних та інших рахунках у банку та депозити до запитання [16]. Еквіваленти грошових коштів – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у визначені суми грошових коштів та характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості [16].

Оборотні активи підприємства на відміну від необоротних мають досить рухливу структуру. При змінах на ринку залежно від сезону, роботи постачальників тощо запаси сировини, готової продукції та залишки на розрахунковому рахунку можуть коливатись у значних межах. При цьому завжди можна визначити максимальний і мінімальний рівні оборотних активів. Різницю між максимальним та мінімальним рівнем оборотних активів називають сезонною (змінною) складовою, оскільки при стабільній ситуації в економіці значні коливання рівня оборотних активів переважно пов'язані із сезонним характером діяльності підприємства. Мінімальний рівень оборотних активів визначає постійну (системну) складову оборотного капіталу (рис. 1.3).

Змінна складова оборотного капіталу відображує додаткові оборотні активи, необхідні для забезпечення виробничого циклу в пікові періоди або як страховий запас. Так, при зростанні ділової активності збільшується обсяг продаж, що викликає збільшення товарно-матеріальних запасів, дебіторської заборгованості, грошових коштів та інших оборотних активів [22].

Системна складова характеризує ту частину оборотного капіталу, потреби в якій залишаються відносно незмінними протягом усього операційного циклу. Іншими словами, це той необхідний мінімальний рівень оборотних активів, який потрібен для здійснення виробничої діяльності.

Високий рівень страхового запасу та потреби в додатковому оборотному капіталі є необхідними для підприємств, що функціонують у країнах з

перехідною економікою, оскільки саме додаткові запаси сировини, матеріалів, готової продукції забезпечують безперебійну роботу підприємства при збоях у постачанні та важко прогнозованому збуті.

Рис. 1.3. Структура активів підприємства

Система організації оборотних коштів побудована на певних принципах.

По-перше, надання підприємствам самостійності щодо розпорядження, управління оборотними коштами. Це означає оперативну самостійність у використанні оборотних коштів.

По-друге, визначення планової потреби та розміщення оборотних коштів за окремими елементами й підрозділами. Мається на увазі розрахунок оптимальної потреби в оборотних коштах, яка б забезпечила безперервність процесу виробництва, виконання планових завдань за ритмічної роботи (розробка норм тривалої дії та щорічних нормативів).

По-третє, коригування розрахованих і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що змінюються: обсягів виробництва, цін на сировину та матеріали; постачальників і споживачів; форм застосовуваних розрахунків.

По-четверте, раціональна система фінансування оборотних коштів. Це означає формування оборотних коштів за рахунок власних ресурсів і залучених коштів у розмірах, що забезпечують нормальний фінансовий стан підприємства.

По-п'яте, контроль за раціональним розміщенням і використанням оборотних коштів. Мається на увазі проведення аналізу ефективності кругообігу коштів, що використовуються, з метою прискорення їхнього обертання [20].

Нормативною базою регулювання оборотних коштів є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», де визначаються загальні вимоги до розкриття статей оборотних коштів; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», в якому визначаються сутність запасів підприємства, наводиться їх складові та приділена увага методам оцінки запасів; Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», де визначаються сутність дебіторської заборгованості, методологія визначення резерву сумнівних боргів та чистої реалізаційної вартості [8].

1.3. Методичні підходи до управління оборотним капіталом підприємства

Управління запасами – це раціоналізація запасів вироблених товарів, незавершеного виробництва, сировини і інших об'єктів діяльності підприємствами з метою зменшення витрат зберігання при забезпеченні рівня обслуговування і безперебійної роботи підприємства.

Основи сучасної теорії управління запасами – це постановка задачі та аналіз, які впливають на рішення щодо способів обліку факторів невизначеності у попиті – були сформульовані в роботах Ерроу К., Гарріса В., Маршака С. і Дворецького А. Розробка цих ідей надалі була розглянута в ряді статей, які обговорюють як окремі аспекти самої теорії, так і питання в цілому [54].

У 1953 році виходить перша монографія Вайтіна Т. з управління запасами, в якій основні ідеї теорії ілюстрували на пуассоновському потоці вимог. Її автор особливу увагу приділив ролі складів в матричних економічних моделях. Глибокий математичний аналіз основних варіантів завдань управління запасами був проведений в збірнику статей під редакцією Карліна С. та ін.

У класичній теорії запасів за кордоном розроблено досить багато моделей. Гуїла-Урі Р. і Розенстіль Е. рекомендують переважно статистичні методи дослідження. Букан Д. і Кінісберг Е. викладають в основному аналітичні методи дослідження: теорію масового обслуговування, методи лінійного та нелінійного програмування [67].

Основною математичною моделлю, яка застосовується авторами вищевказаних робіт для планування запасів, є так звана класична модель економічного розміру замовлення, коли для спрощення приймаються умови рівномірного споживання (витрати) і постійного певного відставання часу поставки від моменту замовлення продукції у постачальника. При цьому мінімізуються сумарні витрати зберігання запасів, які беруться прямо пропорційними обсягу цих запасів та часу зберігання, і витрати, пов'язані із замовленням, які постійні для кожного замовлення та не пов'язані з обсягом замовлення. Ця модель описана в багатьох роботах, зокрема, у Бука Д. і Кінігсберга Е. в книзі «Наукове управління запасами». Основним її результатом є наступна формула визначення оптимального розміру замовлення (партії) поставки:

$$Q_{\text{опт}} = \sqrt{2 * \left(\frac{1}{c_2}\right) * c_1 * q} \quad (1.2)$$

де $Q_{\text{опт}}$ - оптимальна партія поставки;

c_1 - сума постійних транспортно-заготівельних витрат;

q - потреба в матеріалі на планований період T ;

c_2 - сума витрат зберігання і втрат від іммобілізації (пролежування) одиниці матеріалу в запасі за планований період T (тривалість року - $T = 365$ днів).

При управлінні запасами товарно-матеріальних цінностей особлива увага повинна бути приділена складанню бюджету закупівлі сировини і матеріалів. Розрахунок закупівель підприємства проводиться на підставі сформованої виробничої програми і вирішує наступні завдання:

- визначення потреби підприємства за всіма статтями витрат на виробничу програму;
- визначення закупівель підприємства у конкретних постачальників сировини і матеріалів [19].

Бюджет закупівлі сировини і матеріалів є планом служби матеріально-технічного постачання (МТП). План МТП розробляється з урахуванням:

- виробничої програми;
- нормативів запасів матеріальних ресурсів;
- норм витрат сировини, матеріалів, напівфабрикатів, палива, комплектуючих виробів;
- планів капітального будівництва, реконструкції, підготовки виробництва нових виробів, робіт з ремонту та експлуатації обладнання, будівель, споруд, побутових об'єктів і т.д.;
- залишків матеріальних ресурсів на початок і кінець планованого періоду;
- встановлених і нових зв'язків з постачальниками;
- цін на всі види матеріально-технічних ресурсів.

Потреба в матеріальних ресурсах визначається витратами на:

- основне виробництво, включаючи виробництво комплектуючих виробів і запасних частин;
- виготовлення технологічного оснащення та інструменту;
- виготовлення нестандартного обладнання і модернізація обладнання;
- проведення НДР і ДКР (з урахуванням виготовлення дослідних зразків та експериментальних робіт);

- реконструкцію цехів, дільниць;
- ремонтно-експлуатаційні потреби;
- капітальне будівництво;
- роботи соціально-культурної та побутової сфер;
- створення запасів [13].

Визначення обсягів закупівель підприємства у конкретних постачальників сировини і матеріалів проводиться за наступним алгоритмом:

- на підставі розрахованої величини потреби і часу її виникнення аналізується пропозиція існуючих постачальників підприємства;
- при наявності декількох постачальників аналогічного ресурсу перевага віддається постачальнику з великим рангом контракту. Ранг контракту визначається індивідуальними для кожного підприємства параметрами: ціною ресурсів, відстрочкою платежу, якістю ресурсів, стабільністю поставок і т.д.;
- при виникненні обмежень пропозиції постачальників аналізується можливість закупівлі у них в попередні місяці і при її наявності проводиться закупівля для утворення наднормативних залишків, які забезпечують майбутнє задоволення потреб;
- при відсутності явно зазначених постачальників ресурсів робиться припущення, що ресурс може бути придбаний в той період, коли в ньому виникла потреба, в потрібній кількості і щодо базових цін [63].

Система оперативного контролю та управління являє собою організацію безперервної діяльності працівників відділу матеріально-технічного постачання підприємства, спрямовану на формування виробничих запасів в економічно обґрунтованих розмірах і забезпечення стійкого обсягу і асортименту матеріалів протягом усього планованого періоду для здійснення безперебійної роботи підприємства.

Наявна інформація про рух, вартість, сформована нормативна база по запасах і оборотних коштах і т.д. по кожній із застосовуваних марок матеріалів дозволяє менеджеру оперативно управляти матеріальними і фінансовими

потоками на підприємстві протягом року. Дана інформація дозволяє вирішити наступний комплекс завдань:

- виявити дефіцитні позиції матеріальних ресурсів;
- вибрати позиції матеріальних ресурсів, за якими сформувалися зайві запаси і їх можна реалізувати;
- оцінити забезпеченість запасами і їх структуру;
- проаналізувати структуру оборотних коштів на підприємстві;
- визначити, що і коли потрібно замовити, в якому обсязі, дати чергових замовлень на поставку матеріальних ресурсів (тобто сформувати план матеріально-технічного постачання на наступний місяць);
- визначити потребу в фінансових ресурсах для забезпечення необхідних поставок матеріалів в плановому місяці і т.д [76].

Під управлінням запасами розуміється контроль за їх станом і прийняття управлінських рішень націлених на мінімізацію витрат з утримання запасів необхідних для виконання плану виробництва і реалізації продукції.

Для управління запасами їх групують за значимістю, при цьому застосовується ABC аналіз.

Запаси сировини і матеріалів діляться на 3 категорії:

A - цінні види сировини які вимагають щоденного обліку і контролю;

B - види сировини які оцінюються і перевіряються при щомісячній інвентаризації;

C - широка номенклатура малоцінних продуктів і матеріалів, які витрачаються рідко, але закупаються партіями [54].

По групах A і B розраховують оптимальний розмір поставки сировини і оцінюють страховий запас.

Оптимальний розмір партії поставки сировини визначається на основі моделі Уїлсона.

$$Q = \sqrt{\frac{2 * S * O}{C}} \quad (1.3)$$

де Q - оптимальний розмір партії поставки сировини;

S - величина витрати конкретного виду сировини необхідної для виробництва в рік, місяць, квартал;

O - вартість виконання одного замовлення;

C - розмір поточних витрат з утримання одиниці товару (зберігання, страхівка і необхідний рівень прибутку на інвестований капітал).

Періодичність надходження партії сировини визначається за формулою:

$$P = Q + S \quad (1.4)$$

де P періодичність надходження партії сировини.

Оптимальний розмір партії поставки дозволяє мінімізувати витрати по розміщенню, доставці, прийманню та зберіганню сировини і матеріалів [54].

Управління запасами готової продукції також будується на застосуванні методу ABC аналізу при цьому групи готової продукції формується на основі попиту споживачів:

A - термінові і постійні замовлення продукції;

B - постійні замовлення;

C - разові замовлення [73].

Для груп A і B необхідно визначити раціональний графік надходження готової продукції на склад та розмір страхового запасу.

$$Q_{гп} = \sqrt{\frac{2 * S_{гп} * O_{гп}}{C_{гп}}} \quad (1.5)$$

де $Q_{гп}$ - оптимальний розмір партії готової продукції;

$S_{гп}$ - планований обсяг виробництва і продажу готової продукції з урахуванням норм відвантаження;

$O_{гп}$ - поточні витрати по переоснащенню обладнання та підготовці виробництва для партії готової продукції;

$C_{гп}$ - витрати по зберіганню готової продукції на складі.

Оптимальний розмір партії готової продукції дозволяє з одного боку мінімізувати поточні витрати по утриманню її на складі, а з іншого боку забезпечувати покупців готовими виробами.

На підприємстві за окремими видами сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів розраховується норма запасу в днях, вона складається з наступного часу:

- часу перебування оплаченої сировини в дорозі (транспортний запас);
- часу, необхідного для вивантаження, прийняття та складування сировини, що надійшла (підготовчий запас);
- часу перебування сировини на складі в якості поточного складського запасу;
- часу підготовки сировини до виробництва (технологічний запас);
- часу перебування сировини на складі у вигляді страхового запасу (гарантійний запас) [52].

Транспортний запас необхідний тому, що час руху документів і вантажів не збігається. Якщо постачальник знаходиться на далекій відстані, платіжні документи на сировину прибувають і оплачуються підприємством раніше, ніж надходить вантаж. Розмір транспортного запасу дорівнює часу розриву між оплатою рахунку та надходженням сировини на підприємство.

Підготовчий запас – час, необхідний для приймання, розвантаження, сортування, складування і лабораторного аналізу сировини і основних матеріалів, визначається шляхом хронометражу цих робіт на підприємствах. Щоб скоротити час розвантаження і складування матеріалів, необхідно виробляти ці роботи безперервно, найбільш повно використовуючи розвантажувальні механізми і транспорт [55].

Поточний складський запас визначається в залежності від частоти поставок: чим частіше прибувають сировина і основні матеріали на склад підприємства, тим менше повинен бути поточний складський запас. Інтервали між поставками встановлюються на основі договору або виходячи з фактичних даних за минулі один-два роки.

Гарантійний (страховий) запас необхідний для того, щоб задовольнити потребу підприємства в сировині та матеріалах під час можливих перебоїв у постачанні, в роботі транспорту і при порушенні термінів поставки.

Технологічний запас необхідний тоді, коли матеріали, отримані від постачальників, не можуть бути відразу передані у виробництво, а вимагають попередньої підготовки [55].

Для обчислення нормативу власних оборотних коштів за статтею «Сировина, основні матеріали і покупні напівфабрикати» вартість односторонньої витрати сировини, основних матеріалів і покупних напівфабрикатів за кошторисом витрат на виробництво, включаючи заготівельні витрати і вартість відходів за плановими нормами, потрібно помножити на середньозважену норму оборотних коштів по сировині, основних матеріалах і напівфабрикатах.

$$НОР_{см} = ОВ_{см} * Н_{см} \quad (1.6)$$

де $НОР_{см}$ - норматив сировини і основних матеріалів;

$ОВ_{см}$ - одностороння витрата сировини і основних матеріалів;

$Н_{см}$ - середньозважена норма сировини і основних матеріалів;

У процесі виробничої діяльності відбувається постійна трансформація окремих елементів оборотних коштів. Підприємство купує сировину і матеріали, виробляє продукцію, потім продає її, як правило, в кредит, в результаті утворюється дебіторська заборгованість, яка через деякий проміжок часу перетворюється в грошові кошти.

Дебіторська заборгованість завжди відволікає кошти з обороту це означає їх неефективне використання і веде до нестабільного фінансового стану.

Управління дебіторською заборгованістю – це контроль фінансового менеджера за оборотністю коштів у розрахунках.

Дебіторська заборгованість – право (вимоги), належать продавцю (постачальнику) як кредитору по невиконаним грошовим зобов'язанням покупця (одержувача) з оплати фактично поставлених за договором товарів, виконаних робіт або наданих послуг [45].

В цілому вона поділяється на поточну дебіторську заборгованість, яка повинна бути погашена протягом одного року, і прострочену, тобто з терміном понад 12 місяців. У свою чергу з простроченої заборгованості виділяється заборгованість, за якою минув строк позовної давності.

Політика управління дебіторською заборгованістю представляє собою частину загальної політики управління оборотними активами і маркетингової політики підприємства, спрямованої на розширення обсягу реалізації продукції та полягає в оптимізації загального розміру цієї заборгованості та забезпеченні своєчасної її інкасації [26].

Завданнями управління дебіторською заборгованістю є:

- обмеження прийнятного рівня дебіторської заборгованості;
- вибір умов продажу, що забезпечують гарантоване надходження грошових коштів;
- визначення знижок або надбавок для різних груп покупців з точки зору дотримання ними платіжної дисципліни;
- прискорення повернення боргу;
- зменшення бюджетних боргів;
- оцінка можливих витрат, пов'язаних з дебіторською заборгованістю, тобто упущеної вигоди від невикористання коштів, заморожених у дебіторській заборгованості [26].

Визначення можливої суми фінансових коштів, що інвестуються в дебіторську заборгованість, здійснюється за наступною формулою:

$$I_{дз} = \frac{O_{рк} * K_{сц} * (П_к + П_п)}{360} \quad (1.7)$$

де $I_{дз}$ - необхідна сума фінансових коштів, що інвестуються в дебіторську заборгованість;

$O_{рк}$ - планований обсяг реалізації продукції в кредит;

$K_{сц}$ - коефіцієнт співвідношення собівартості і ціни продукції, виражених десятковим дробом;

$П_к$ - середній період надання кредиту покупцям, в днях;

P_n - середній період прострочення платежів за наданим кредитом, у днях.

Формування системи стандартів оцінки покупців включає такі основні елементи:

1. Визначення системи характеристик, що оцінюють кредитоспроможність окремих груп покупців.

2. Формування і експертиза інформаційної бази проведення кредитоспроможності покупців має на меті забезпечити достовірність проведення такої оцінки.

3. Угрупування покупців продукції за рівнем кредитоспроможності, ґрунтується на результатах її оцінки і передбачає зазвичай виділення наступних їх категорій: покупці яким кредит може бути наданий у максимальному обсязі, в обмеженому обсязі визначеному рівнем допустимого ризику неповернення боргу, покупці яким кредит не надається.

4. Диференціація кредитних умов відповідно до рівня кредитоспроможності покупців, поряд з розміром кредитного ліміту, може здійснюватися за такими параметрами як термін надання кредиту; необхідність страхування кредиту за рахунок покупців; форми штрафних санкцій і т.п [19].

Аналізуючи фінансовий план, терміни і обсяги дебіторської заборгованості, можна визначити різні варіанти знижок від ціни на продукцію, що відвантажується в залежності від термінів погашення заборгованості. Може виявитися вигідніше ввести передоплату, істотно знизивши при цьому ціну. Наступним етапом аналізу дебіторської заборгованості є визначення структури та динаміки зміни кожної статті дебіторської заборгованості підприємства.

Для максимізації прибутковості дебіторської заборгованості і зведення до мінімуму можливих втрат використовують такі підходи:

1. Виставлення рахунків. При циклічному складанні рахунків вони виставляються покупцям в різні періоди часу. Для прискорення платежів можна направляти рахунки-фактури покупцям, коли їх замовлення ще обробляється на складі. Можна також виставляти рахунок за послуги з інтервалами, якщо

робота виконується протягом певного періоду, або нараховувати гонорар авансом, що ліпше здійснення платежів після закінчення роботи.

2. Захист страхуванням. Можна вдатися до страхування кредитів, цей захід проти непередбачених втрат безнадійного боргу. При вирішенні, чи купувати такий захист, необхідно оцінити очікувані середні втрати безнадійного боргу, фінансову спроможність компанії протистояти цим втратам і вартість страхування.

3. Факторинг. Можливо перепродати права на стягнення дебіторської заборгованості, якщо це призведе до чистої економії. Однак при угоді факторингу може бути розкрита конфіденційна інформація [53].

Зазначені способи оцінки і методи управління заборгованістю повинні сприяти зниженню ступеня ризику неотримання грошей від боржників.

Визначення мінімально необхідної потреби в грошових активах для здійснення поточної діяльності спрямоване на встановлення нижньої межі залишку необхідних грошових активів у національній та іноземній валютах (в процесі розрахунків іноземна валюта перераховується за певним курсом в національну).

Розрахунок мінімально необхідної суми грошових активів (без урахування їх резерву в формі короткострокових фінансових вкладень) ґрунтується на планованому грошовому потоці за поточними господарськими операціями, зокрема, на обсязі витрачання грошових активів за цими операціями в майбутньому періоді. Мінімально необхідна потреба в грошових активах для здійснення поточної господарської діяльності може бути визначена за такою формулою:

$$GA_{min} = \frac{PP_{га}}{O_{га}} \quad (1.8)$$

де GA_{min} - мінімально необхідна потреба в грошових активах для здійснення поточної господарської діяльності в майбутньому періоді;

$PP_{га}$ - передбачуваний обсяг платіжного обороту за поточними господарськими операціями (відповідно до плану надходження і витрачання грошових коштів підприємства);

O_{ga} - оборотність грошових активів (у разях) в аналогічному за терміном періоді (вона може бути скоригована з урахуванням планованих заходів щодо прискорення обороту грошових активів).

Розрахунок мінімально необхідної потреби в грошових активах для здійснення поточної господарської діяльності може бути здійснений і іншим методом за такою формулою:

$$GA_{min} = GA_k \frac{PP_{ga} - \Phi P_{ga}}{O_{ga}} \quad (1.9)$$

де GA_k – залишок грошових активів на кінець звітного періоду;

PP_{ga} - планований обсяг платіжного обороту за поточними господарськими операціями в майбутньому періоді;

ΦP_{ga} - фактичний обсяг платіжного обороту за поточними господарськими операціями в звітному періоді;

O_{ga} - оборотність грошових активів (у разях) в звітному періоді;

Диференціація мінімально необхідної потреби в грошових активах за основними видами поточних господарських операцій здійснюється тільки на тих підприємствах, які ведуть зовнішньоекономічну діяльність [59].

Виявлення діапазону коливань залишку грошових активів по окремих етапах майбутнього періоду ґрунтується на підсумкових показниках плану надходження і витрачання грошових коштів в розрізі окремих місяців (за річним планом) або декад (за кварталним планом). Діапазон коливань залишку грошових активів виражається при цьому по відношенню до мінімального і середнього їх показником в майбутньому періоді.

У процесі виявлення діапазону коливань залишку грошових активів визначаються наступні їх значення в плановому періоді:

- мінімальний залишок;
- максимальний залишок;
- середній залишок [46].

У практиці зарубіжного фінансового менеджменту застосовуються і більш складні моделі визначення мінімального, максимального і середнього залишків грошових активів.

Так, відповідно до моделі Баумола передбачається, що підприємство починає працювати, маючи максимальний і доцільний для нього рівень грошових коштів, і потім постійно витрачає їх протягом деякого періоду часу. Всі кошти, що надходять від реалізації товарів і послуг підприємство вкладає в короткострокові цінні папери. Як тільки запас грошових коштів виснажується, тобто стає рівним нулю або досягає деякого заданого рівня безпеки, підприємство продає частину цінних паперів і тим самим поповнює запас грошових коштів до початкової величини. Таким чином, динаміка залишку коштів на розрахунковому рахунку являє собою «пилоподібний» графік [13].

Сума поповнення (Q) обчислюється за формулою:

$$Q = \sqrt{\frac{2 * V * C}{r}} \quad (1.10)$$

де V - прогнозована потреба в грошових коштах у періоді (рік, квартал, місяць);

C - витрати по конвертації грошових коштів в цінні папери;

r - прийнятний і можливий для підприємства процентний дохід по короткострокових фінансових інвестиціях, наприклад, в державні цінні папери.

Таким чином, середній запас грошових коштів становить Q поділене на 2, а загальна кількість угод з конвертації цінних паперів в грошові кошти (k) дорівнює:

$$k = \frac{V}{Q} \quad (1.11)$$

Загальні витрати ($ЗВ$) по реалізації такої політики управління грошовими коштами будуть складати:

$$ЗВ = c * k + r \frac{Q}{2} \quad (1.12)$$

Перший доданок в цій формулі являє собою прямі витрати, друге - упущена вигода від зберігання коштів на розрахунковому рахунку замість того, щоб інвестувати їх у цінні папери.

Модель Баумола проста і прийнятна для підприємств, грошові витрати яких стабільні і прогнозовані.

Міллер і Орр використовують при побудові моделі процес Бернуллі - стохастичний процес, в якому надходження і витрачання грошей від періоду до періоду є незалежними випадковими подіями [80].

Залишок коштів на рахунку хаотично змінюється до тих пір, поки не досягає верхньої межі. Як тільки це відбувається, підприємство починає купувати достатньо цінних паперів з метою повернути запас грошових коштів до певного нормального рівня (точці повернення). Якщо запас грошових коштів сягає нижньої межі, то в цьому випадку підприємство продає свої цінні папери і таким чином поповнює запас грошових коштів до нормального межі.

При вирішенні питання про розмах варіації (різниця між верхнім і нижнім межами) рекомендується дотримуватися наступної політики: якщо щоденна мінливість грошових потоків велика чи постійні витрати, пов'язані з купівлею і продажем цінних паперів, високі, то підприємству слід збільшити розмах варіації і навпаки. Також рекомендується зменшити розмах варіації, якщо є можливість отримання доходу завдяки високій процентній ставці по цінних паперах.

Реалізація моделі здійснюється в кілька етапів.

1. Встановлюється мінімальна величина грошових коштів (O_n), яку доцільно постійно мати на розрахунковий рахунок (вона визначається експертним шляхом виходячи з середньої потреби підприємства в оплаті рахунків, можливих вимог банку та ін.).

2. За статистичними даними визначається варіація щоденного надходження коштів на розрахунковий рахунок (v).

3. Визначаються витрати (P_x) із зберігання коштів на розрахунковому рахунку.

4. Розраховують розмах варіації залишку грошових коштів на розрахунковому рахунку (S) за формулою:

$$S = \sqrt[3]{\frac{3 * P_t * v}{4 * P_x}} \quad (1.13)$$

5. Розраховують верхню межу коштів на розрахунковому рахунку (O_v), при перевищенні якої необхідно частину грошових коштів конвертувати в короткострокові цінні папери:

$$O_v = O_n + S \quad (1.14)$$

6. Визначають точку повернення (T_n) - величину залишку грошових коштів на розрахунковому рахунку, до якої необхідно повернутися у разі, якщо фактичний залишок коштів на розрахунковому рахунку виходить за межі інтервалу (O_n, O_v) [78]:

$$T_n = O_n + \left(\frac{S}{3}\right) \quad (1.15)$$

Методи управління грошовими коштами передбачають:

- синхронізацію грошових потоків;
- використання грошових коштів у дорозі;
- прискорення грошових надходжень;
- контроль виплат.

Намагаючись збільшити достовірність прогнозів, і домігшись того, щоб грошові надходження поєднувалися з грошовими виплатами найкращим чином, підприємство може скоротити поточний залишок на рахунку банку до мінімуму.

Грошові кошти в дорозі є різницею між залишком коштів, відображених на поточному рахунку підприємства і тим що проходить по банківських документах. Таким чином, на банківському рахунку протягом якогось часу буде перебувати додаткова сума грошей, яка може бути використана [76].

Ніщо так не сприяє контролю за грошовими виплатами, як централізація розрахунків з кредиторами. Це дозволяє фінансовому менеджеру правильно

оцінити потоки грошових коштів які надходять по підприємству в цілому і скласти графік необхідних виплат.

В основі управління оборотним капіталом лежить визначення оптимального обсягу і структури поточних активів, джерел їх покриття і співвідношення між ними, що забезпечують стабільну і ефективну діяльність підприємства. Це вимагає підтримки величини оборотних коштів в розмірах, які оптимізують виробничо-господарську діяльність підприємства. Дане завдання може бути вирішена шляхом проведення регулярного аналізу структури поточних активів. Вихідними даними є форма №1 бухгалтерської звітності [5].

Великий вплив на стан оборотних активів відображається в їх оборотності. Від цього залежить не тільки розмір мінімально необхідних для господарської діяльності оборотних коштів, а й розмір витрат, пов'язаних з володінням і зберіганням запасів. У свою чергу, це відбивається на собівартості продукції і, в кінцевому підсумку, на фінансовому результаті підприємства. Все це обумовлює необхідність постійного контролю за оборотними активами та аналізу їх оборотності для визначення виробничо-комерційного циклу.

З метою характеристики джерел коштів для формування запасів і витрат використовуються показники, що відображають різний ступінь охоплення видів джерел. Серед них:

Наявність власних оборотних коштів E_c . Цей показник розраховується за такою формулою:

$$E_c = K + П_d - A_v \quad (1.16)$$

де K - капітал і резерви;

$П_d$ - довгострокові кредити і позики;

A_v - необоротні активи.

Загальна величина основних джерел формування запасів і витрат E_o :

$$E_o = E_c + M \quad (1.17)$$

де M - короткострокові кредити і позики.

На підставі перерахованих вище показників розраховуються показники забезпеченості запасів і витрат джерелами їх формування.

Надлишок (+) або недолік (-) власних оборотних коштів $\pm E_c$ визначиться наступним чином:

$$\pm E_c = E_c - Z \quad (1.18)$$

де Z - запаси.

Надлишок (+) або недолік (-) загальної величини основних джерел для формування запасів і витрат $\pm E_o$ буде дорівнює:

$$\pm E_o = E_o - Z \quad (1.19)$$

Оборотність оборотних коштів обчислюється як в цілому, так і по окремих елементах (матеріальні запаси, незавершене виробництво, готова продукція). Це дозволяє виявити на якій стадії кругообігу оборотних коштів відбувається прискорення або уповільнення загальної оборотності коштів [32].

Крім зазначених показників також може бути використаний показник віддачі оборотних коштів, який визначається відношенням прибутку від реалізації продукції підприємства до залишків оборотних коштів.

У теорії фінансового менеджменту розроблені різні критерії ефективного фінансового управління. Основними з них є наступні:

1. Мінімізація поточної кредиторської заборгованості. Цей підхід скорочує можливість втрати ліквідності. Однак така стратегія вимагає використання довгострокових джерел і власного капіталу для фінансування більшої частини оборотного капіталу.

2. Мінімізація сукупних витрат фінансування. В цьому випадку ставка робиться на переважне використання короткострокової кредиторської заборгованості як джерела покриття активів. Це джерело є найдешевшим, разом з тим для нього характерний високий рівень ризику невиконання зобов'язань на відміну від ситуації, коли фінансування оборотного капіталу здійснюється переважно за рахунок довгострокових джерел.

3. Максимізація повної вартості підприємства. Ця стратегія включає процес управління оборотним капіталом в загальну фінансову стратегію підприємства. Суть її полягає в тому, що будь-які рішення в галузі управління оборотним капіталом, що сприяють підвищенню економічної вартості підприємства, слід визнати доцільними [5].

Розроблені в теорії фінансового управління моделі фінансування оборотного капіталу, з одного боку, виходять з того, що політика управління повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю роботи, з іншого боку.

Ю. Брігхем описав наступні три варіанти політики вкладень в оборотний капітал:

«Спокійна», при якій має місце відносно великий рівень запасів, дебіторської заборгованості та грошових коштів. Вона пов'язана з мінімальним рівнем ризику і прибутку.

«Стримуюча», при якій рівень оборотного капіталу зведений до мінімуму. Вона здатна принести найбільший прибуток, але і найбільш ризикована.

«Помірна» - середній варіант [80].

Залежно від величини питомої ваги оборотних активів у складі всіх активів виділяються наступні варіанти політики управління оборотними активами, по суті, аналогічні описаним вище:

Агресивна політика управління поточними активами характеризується високою часткою поточних активів в сукупних (загальних) активах підприємства і невисокою швидкістю їх обороту. При цьому підприємство нарощує запаси сировини, матеріалів, нереалізованої продукції, розміри дебіторської заборгованості. Економічна рентабельність активів знижується, але при цьому знижується і ризик технічної неплатоспроможності, коли підприємство сьогодні не в змозі зробити оплату першочергових платежів (хоча завтра це вже не буде представлятися проблемою). Дана політика застосовується в умовах високої невизначеності і інфляційної економіки.

Консервативна політика управління поточними активами характеризується зниженням частки поточних активів у загальних активах підприємства і високою швидкістю їх обороту. При цьому підприємство зводить розмір запасів до раціональної величини, знижує розмір дебіторської заборгованості. Зростає економічна рентабельність активів, але при цьому різко підвищується ризик технічної неплатоспроможності. Дана політика застосовується у випадках, коли точно відомі всі терміни поставок, має місце висока дисципліна платежів, або в разі, коли підприємство має економити абсолютно на всьому.

Помірна політика управління поточними активами характеризується середніми значеннями (параметрами) частки поточних активів у загальних активах підприємства і середньою швидкістю їх обороту. Економічна рентабельність активів, ризик технічної неплатоспроможності знаходяться на якомусь середньому рівні [45].

Кожному типу такої політики повинна відповідати політика фінансування. Залежно від величини питомої ваги короткострокових пасивів, в складі всіх пасивів виділяються наступні варіанти політики управління короткостроковими пасивами.

Агресивна політика управління поточними пасивами характеризується переважанням короткострокових кредитів в загальних пасивах. Збільшується сила ефекту фінансового важеля. Зростають постійні витрати за рахунок збільшення відсотків по кредитах, що неминуче призводить до зростання сили операційного важеля. Використовується в умовах невизначеності і високої інфляції. Правда, при цьому зростає сукупний ризик, пов'язаний з підприємством.

Консервативна політика управління поточними пасивами характеризується низькою часткою короткострокових кредитів в пасивах підприємства. Джерелом фінансування активів в основному служать довгострокові кредити і позики, а також власні кошти [54]. У короткостроковому періоді знижується сила впливу фінансового важеля. Однак

сила впливу виробничого важеля зростає (перш за все, за рахунок виплат відсотків за довгостроковими кредитами). У цій ситуації має місце досить висока передбачуваність ризику, пов'язаного з підприємством. Найчастіше користуються такою політикою в умовах достатньої стабільності загальногосподарської кон'юнктури.

Помірна політика управління поточними пасивами характеризується середнім (у порівнянні з агресивною і консервативною політиками) рівнем частки короткострокового кредиту в загальних пасивах підприємства. Сила впливу фінансового та операційного важелів знаходиться в межах середніх значень.

Висновки до розділу 1

Виходячи з вище-наведеного, можна зробити висновок, що на кожному конкретному підприємстві величина оборотного капіталу, його склад і структура залежить від безлічі факторів, виробничого, організаційного та економічного характеру. Наявність у підприємства власного оборотного капіталу, його склад і структура, швидкість обороту і ефективність використання оборотного капіталу багато в чому визначає стан підприємства і стійкість його положення на ринку.

Ефективне використання оборотного капіталу відіграє велику роль у забезпеченні нормалізації роботи підприємства. Потреба підприємства в оборотних коштах для забезпечення виробництва піддається оцінці. При встановлених планах виробництва і продажів можливе визначення величини оборотних коштів, яка забезпечить, з одного боку, мінімальний рівень витрат на виробництво, а з іншого – міцне фінансове становище підприємства, тобто дозволить здійснювати виробничу діяльність ефективно, відповідно до обраної стратегії. Нормування оборотних коштів полягає в розробці норм за видами товарно-матеріальних цінностей, а також заходів, що сприяють підвищенню ефективності використання оборотних коштів. Необхідно суворе дотримання

ритмічності процесу виробництва на всіх його стадіях, оскільки порушення хоча б на якійсь одній (затримка з надходженням необхідної сировини, тривалість незавершеного виробництва та ін.) негативно позначиться на оборотності оборотних коштів і виконанні функцій.

Поряд з цим виконання платіжно-розрахункової функції залежить від наявності оборотного капіталу, необхідного для здійснення процесу реалізації готової продукції і завершення розрахунків.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ НА АТ «МАРГАНЕЦЬКИЙ ГЗК»

2.1. Загальна організаційно-економічна характеристика АТ «Марганецький ГЗК»

Акціонерне товариство «Марганецький гірничо-збагачувальний комбінат» – підприємство з видобутку та переробки марганцевої руди. Розробка руди ведеться відкритим і підземним способами. Це єдине в Україні і СНД підприємство з видобутку марганцю підземним способом.

«Марганецький гірничо-збагачувальний комбінат», утворений в 1971 році на базі рудників «Нікополь-Марганець». 12 січня 1996 року зареєстровано як Відкрите акціонерне товариство «Марганецький ГЗК». 18 квітня 2011р в відповідно до вимог Закону України «Про акціонерні товариства» перейменовано в Публічне акціонерне товариство «Марганецький гірничо-збагачувальний комбінат».

Підприємство розробляє східну частину Нікопольського родовища марганцевих руд (Грушевсько-Басанську ділянку). Самому родовищу Нікопольського марганцево-рудного басейну у 2015 році виповнилось 130 років з дня розробки.

Балансові запаси марганцевих руд на 01.01.2019 р складають - 240 млн. тон, в тому числі розробляються на даний період 69,8 млн. тон.

Видобуток марганцевої руди на комбінаті ведеться підземним і відкритим способом, з подальшим збагаченням сирової руди на збагачувальній фабриці. У структурі комбінату три шахти, два кар'єри, автомобільний і залізничні цехи, допоміжні цехи, що забезпечують працездатність основних виробничих цехів.

АТ «Марганецький ГЗК» розробляє східну частину Нікопольського марганцевого родовища яке знаходиться на правобережжі Дніпра в межах Нікопольського і Томаківського районів Дніпропетровської області і є ведучим підприємством України по видобутку, збагаченню і переробці марганцевих руд.

Товариство знаходиться в місті Марганець, яке має статус обласного підпорядкування. Комбінату належить пріоритетна роль в умовах освоєння технології підземних гірничих робіт. Основною та пріоритетною діяльністю комбінату є видобування марганцевої руди, яка є мінеральним компонентом, її переробка і випуск марганцевого концентрату для споживачів феросплавної галузі та металургійної промисловості.

В 2019 році організаційна структура АТ «Марганецький ГЗК» визначена, насамперед, такими факторами, як особливості умов виробництва та застосування технологічних схем, видом власності підприємства. В 2019 році до складу АТ «Марганецький ГЗК» входило:

- 6 основних виробничих цехів;
- 18 допоміжних цехів;
- 6 підрозділів соціальної сфери;
- 13 відділів апарату управління комбінату;
- 2 дочірніх підприємства: ТРК «МГЗК-ТВ» ТД «Марганецький ГЗК».

В 2019 році середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу (осіб) 3915 чол. Середня чисельність позаштатних працівників 5 чол. Середня чисельність осіб які працюють за сумісництвом 4 чол. Фонд оплати праці у 2018 році становив 332238,3 тис.грн., у 2019 році - 425585,7 тис.грн., відхилення обумовлене зростанням рівня заробітної плати працівників комбінату. Кадрова програма спрямована на забезпечення рівня кваліфікації її працівників операційним потребам комбінату. Працює система безперервного навчання. Усього вивчено новим професіям на комбінаті 350 чол. Підвищили кваліфікацію - 467 чол., з них керівники та фахівці - 144 чол., кваліфіковані робітники - 323 чол.

АТ «Марганецький ГЗК» є провідним підприємством України в галузі видобутку та переробки марганцевих руд і його основною метою є стабільне забезпечення виробництва феросплавних і металургійних заводів сировинними матеріалами. Основний ринок збуту - Український внутрішній ринок.

Основними споживачами продукції емітента на внутрішньому ринку металургійної галузі є АТ «Нікопольський завод феросплавів» і АТ «Запорізький завод феросплавів».

АТ «Марганецький ГЗК» формує господарські зв'язки з партнерами по комерційній діяльності і обирає методи формування каналів збуту та умов реалізації на основі комерційної пропозиції та тендерних результатів. Емітент здійснює реалізацію продукції згідно з укладеними Договорами (контрактами) як за прямими договорами з вантажоодержувачем. Емітентом підтримується ринкова цінова політика, стабільність хімічного складу марганцевої продукції, швидкість і регулярність поставок, зручна система оплати. Ціни на продукцію, що виробляє Товариство, формуються в залежності від попиту та пропозицій, що склалися на ринку ідентичної продукції.

Основним конкурентом АТ «Марганецький ГЗК» в Україні є акціонерне товариство «Покровський гірничо-збагачувальний комбінат». За межами України основними конкурентами є закордонні виробники марганцевої продукції.

До основних ризиків в діяльності емітента слід віднести:

- економічне та політичне становище в Україні та світі;
- інфляційні процеси в економіці України;
- зростання цін на паливно-енергетичні ресурси, товарно-матеріальні цінності і послуги.

Для зменшення даних ризиків АТ «Марганецький ГЗК» веде жорсткий контроль за нормативами витрат ресурсів, здійснює пооб'єктне планування витрат ТМЦ та послуг в номенклатурі.

Основні цілі комбінату, затверджені правлінням комбінату:

- беззбиткова діяльність комбінату;
- задоволення соціально-економічних запитів власників акцій і трудового колективу;
- ефективний розвиток підприємства, вдосконалення технологічних процесів виробництва.

Облік основних засобів здійснюється згідно з МСФЗ 16 «Основні засоби» та МСФЗ 37 «Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи». Основні засоби обліковуються з застосуванням моделі обліку з первісної вартості. Згідно облікової політики прийнятий прямолінійний метод нарахування амортизації. Методологічні принципи формування в бухгалтерському обліку інформації про запаси здійснюється на підставі МСФЗ 2 «Запаси». Запаси відображаються в балансі по однієї з найменших двох оцінок: собівартості, чистій вартості реалізації. Згідно облікової політики встановлені наступні методи вибуття запасів:

- метод ФІФО - при вибутті виробничих запасів;
- метод середньозваженої вартості - при вибутті готової продукції та незавершеного виробництва.

Фінансові інвестиції обліковуються по собівартості.

За останні 5 років введено в експлуатацію та реконструйовано основних засобів на суму 370 699 тис.грн., ліквідовано основних засобів на суму 1 585 932 тис.грн.

Первісна вартість основних засобів на 31.12.2019 р.- 46 088 867 тис.грн. Залишкова вартість- 1 366 756 тис.грн. Сума нарахованого зносу складає - 44 722 111 тис.грн. Ступінь зносу 97%.

До причин, які впливають на стан виробництва комбінату, у першу чергу, слід віднести:

1. Взаємодія між органами влади та представниками бізнесу:

- на законодавчому рівні не затверджена можливість національних виробників брати участь в розробці законопроектів, проектів підзаконних актів та подання їх на розгляд та затвердження;

- не мають можливості знайомитися з проектами законів, підзаконних актів до подання їх на розгляд (перше читання) для внесення своїх пропозицій.

2. Взаємодія представників бізнесу з митними органами:

- відсутній вдосконалений механізм часткового вивезення за кордон, яке сталося внаслідок нестачі, часткового знищення, розкрадання, тощо;

– не врегульовані на законодавчому рівні взаємодії податкових та митних органів з питання підтвердження фактичного перетину кордону при частковому вивезенні товару та відшкодування ПДВ на цей товар.

3. Сучасні тенденції до погіршення в світовій та вітчизняних економіках.

Фінансова діяльність виконується за рахунок:

- фінансово-господарської діяльності Товариства;
- поповнення обігових коштів підприємства від надходження інвестиційних коштів.

2.2. Аналіз динаміки основних результатів господарської діяльності АТ «Марганецький ГЗК»

Для того, щоб мати більш широке уявлення про діяльність підприємства, необхідно проаналізувати його основні показники, такі як обсяг промислової продукції, чистий прибуток, витрати на виробництво, виручка від реалізації, зобов'язання тощо.

Потрібна інформація наведена у зведеній таблиці основних показників, які комплексно характеризують господарську діяльність підприємства за два останні роки.

Проаналізуємо динаміку результатів діяльності підприємства за 2018 – 2019 роки (табл. 2.1).

Значення всіх показників у 2019 році збільшилося, що свідчить про успішну роботу підприємства протягом року. Виключення становить обсяг промислової продукції підприємства у порівнянних цінах (зменшення показника становить 63 548 тис. грн. або 7%).

Обсяг промислової продукції підприємства у діючих цінах збільшився на 71%, або на 595 853 тис. грн.

Значення фінансового результату від операційної діяльності, від звичайної діяльності до оподаткування та чистого прибутку у 2018 році мали від'ємний результат, збиток. Головна причина полягала у великій собівартості

продукції, яка перевищила чисту виручку, і це негативно вплинуло на наступні показники фінансових результатів. У підсумку підприємство в 2018 році отримало чистий збиток в розмірі 262 821 тис. грн. В 2019 році значення вищезазначених показників мали позитивне значення, тобто підприємство працювало прибутково. Відповідно, прибуток від операційної діяльності становив 97 936 тис. грн., прибуток від звичайної діяльності до оподаткування – 71 854 тис. грн., чистий прибуток 25 829 тис. грн. (зростання становить 288 756 тис. грн., 358 062 тис. грн., 288 650 тис. грн., відповідно).

Таблиця 2.1

**Аналіз динаміки основних результатів господарської діяльності АТ
«Марганецький ГЗК» за 2018 – 2019 роки**

Показники	2018 рік, тис.грн	2019 рік, тис.грн	Відхилення, тис.грн	Темп росту, %
Обсяг промислової продукції в оптових цінах підприємства без ПДВ, акцизного збору:				
у діючих цінах	835856	1431709	+ 595853	171
у порівняних цінах	877861	814313	- 63548	93
Фінансові результати від операційної діяльності	- 190820	97936	+ 288756	-
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	- 286208	71854	+ 358062	-
Чистий прибуток (+), збиток (-)	- 262821	25829	+ 288650	-
Затрати на виробництво, в т. ч. на:	1044748	1649880	+ 605132	158
оплату праці	115152	164803	+ 49651	143
амортизаційні відрахування	76141	93487	+ 17346	123
собівартість виробленої продукції	1044727	1644678	+ 599951	157
Виручка від реалізації без ПДВ	856522	1364835	+ 508313	159

Затрати на виробництво збільшилися на 58%, в тому числі зросли витрати на оплату праці (на 49 651 тис. грн. або на 43%), амортизаційні відрахування збільшилися на 17 346 тис. грн., що говорить про проведення оновлення основних засобів.

Виручка від реалізації продукції зросла у 2019 році на 59% або на 508 313 тис. грн. у порівнянні з 2018 роком. Пропорційно темпам росту виручки від реалізації зросла собівартість продукції – на 57%, те що темпи були дещо нижче позитивно вплинуло на розмір валового прибутку потім.

Для того, щоб мати більш чітке уявлення про фінансово-господарську діяльність досліджуваного підприємства проведемо аналіз майна та джерел фінансування в динаміці та структурі за останні три роки на підставі звітності за формою 1 «Баланс» за 2017-2019 роки. Спочатку проаналізуємо динаміку (Додаток А).

На кінець 2017 року спостерігається збільшення майна на 237 883 тис. грн., що було спричинено значним зростанням оборотних активів – на 237 218 тис. грн., а саме – запасів та дебіторської заборгованості за розрахунками, на 20% та 65% відповідно. Разом з тим спостерігається зменшення дебіторської заборгованості товарного характеру – на 28%. Треба також зазначити зменшення грошових коштів (на 38%), що говорить про погіршення ліквідності підприємства.

Зважаючи на значне зменшення дебіторської заборгованості за товари та збільшення запасів, можна зробити висновок, що повернені гроші від покупців та замовників були спрямовані на поповнення запасів підприємства.

Збільшилася сума необоротних активів на 632 тис. грн., що можливо здійснилось за рахунок збільшення довгострокових зобов'язань (на 64 424 тис. грн.). Одночасне збільшення запасів і необоротних активів свідчить про розширення діяльності підприємства, що пояснювалося закупівлею нового обладнання.

Інша ситуація спостерігається у 2018 році – майно підприємства зменшилося на 92 956 тис. грн. Зміна пояснювалася одночасним зменшенням необоротних та оборотних активів (на 1% та 8% відповідно). Зменшення останніх було спричинено зменшенням запасів (на 6%), векселів одержаних (на 49%), та дебіторської заборгованості за всіма видами – відповідно на 8 % та 10%.

Остання зміна є позитивною для підприємства, оскільки його покупці та боржники вчасно розраховуються за своїми зобов'язаннями, і на підприємстві з'являються вільні кошти, які можуть бути вкладені на необхідні заходи. Платоспроможність на підприємстві трохи покращується, про що свідчить зростання грошових коштів (на 39%).

Впродовж 2019 року спостерігається зменшення майна підприємства ще на 63 014 тис. грн., що відбулося головним чином через зменшення оборотних активів, а саме: дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (на 62 829 тис. грн. або 38%) і дебіторської заборгованості за розрахунками (на 69 164 тис. грн. або на 12%). Це вказує на покращення розрахунково-платіжної дисципліни дебіторів за останній період. Ліквідність підприємства також покращується завдяки зростанню грошових коштів (на 1 811 тис. грн.).

Треба також відмітити збільшення необоротних активів за останній рік (на 8 728 тис. грн.), що було спричинено зростанням основних засобів. Очевидно, що досліджуване підприємство розширює виробництво і для цього закуповує додаткове обладнання, адже разом з цим спостерігається паралельне збільшення запасів (на 72 772 тис. грн. або 41%), що також вказує на збільшення виробництва.

Власний капітал на кінець 2018 року зменшився на 22%, що є негативним. Водночас, спостерігається зростання позикового капіталу протягом 2017-2018 років. Таку тенденцію формує збільшення довгострокових зобов'язань (на 111% та 84%), короткострокових кредитів банків (на 182% та 180% відповідно), та векселів виданих (на 5% та 17%).

На кінець 2018 року позиковий капітал перевищує власний, що є негативним для підприємства, оскільки зменшується його фінансова стійкість, тобто платоспроможність в довгостроковому плані.

Позитивним для підприємства є зменшення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги протягом періоду на 35% та 5% відповідно, що свідчить про погашення підприємством своїх боргів перед постачальниками.

На кінець 2019 року співвідношення між власним та позиковим капіталом змінюється у напрямку підвищення фінансової стійкості підприємства (власний капітал зростає на 31 749 тис. грн., а позиковий зменшується на 94 452 тис. грн. або 9%). Зменшення останнього відбулося за рахунок зниження кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги (на 33%), та поточних зобов'язань за розрахунками (на 41%).

На кінець 2019 року спостерігається також збільшення довгострокових зобов'язань та короткострокових кредитів банків.

Проаналізуємо структуру майна та джерел його формування на АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки (Додаток Б).

Аналіз структури майна та джерел його формування на досліджуваному підприємстві показав, що необоротні активи займають досить велику частку в його майні. На початок 2017 року співвідношення необоротних та оборотних активів становило 55% : 45%, що є нормальним для підприємства гірничої промисловості, адже основні фонди потребують великих капіталовкладень. На кінець 2017 року частка необоротних активів зменшилася і становила 49%. Відповідно, частка оборотних активів збільшилася до 51%.

На кінець наступного року – 2018 – ситуація змінилася діаметрально в інший бік: необоротні зросли до 51%, а оборотні знизилися до 49%. А на кінець 2019 року співвідношення необоротних та оборотних активів склало 53,1% : 46,9%.

У складі оборотних активів найбільшу частку займають дебіторська заборгованість за розрахунками – на кінець 2017 року вона зростає на 10% до 31,6% від всього майна підприємства, а на кінець 2019 року її питома вага склала 27,3%, що дуже багато.

Частка дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги зменшилася на кінець 2017 року на 4,9 % - з 13,4% до 8,5%, протягом 2018 року зменшилася ще на 0,3 % і за 2019 рік ще на 2,9 %.

Питома вага запасів на початок 2017 року складала 8%, потім зменшилася на 1 %, і до кінця 2018 року залишалася незмінною. Інша ситуація

спостерігається у 2019 році – частка запасів збільшилася на 4 %, і становила відповідно 13%.

Частка дебіторської заборгованості як товарного характеру, так і за розрахунками зменшилася на 3 % в обох випадках. Найбільшу частку в оборотних активах у 2019 році продовжує займати дебіторська заборгованість за розрахунками – 27%.

Протягом 2017-2019 років у складі поточних пасивів спостерігається поступове зменшення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги (з 22% у 2017 році до 9% у 2019 році) та поточних зобов'язань за розрахунками (з 15% на кінець 2017 року до 8% на кінець 2019 року). Така зміна свідчить про покращення платіжної дисципліни на підприємстві, тобто воно вчасно розраховується зі своїми кредиторами за придбану продукцію.

Власний капітал на початок 2017 року мав питому вагу 60%, а позиковий відповідно 40%, що є нормальним для досліджуваного підприємства, і свідчить про його фінансову надійність. Але на кінець 2018 року співвідношення між власними і залученими коштами змінилося в протилежному напрямку. Частка власного капіталу становила 45%, а позикового – 55%. Така зміна була спричинена значним зростанням довгострокових зобов'язань та короткострокових кредитів банків. Власний капітал, навпаки, зменшився. Ця ситуація є негативною для підприємства з точки зору погіршення фінансової стійкості – зросла залежність перед кредиторами. У 2019 році співвідношення власних та позикових коштів дещо змінюється і становить 48% : 52%.

На кінець 2019 року найбільшу частку в позиковому капіталі займають короткострокові кредити банків – 13% та довгострокові зобов'язання – 12%. Залучення у господарський оборот позикового капіталу у вигляді банківських кредитів та інших позичок є нормальним явищем фінансово-господарської діяльності підприємств. Помилковим є твердження про те, що повна відмова підприємства від використання кредитів свідчить про його високу фінансову стійкість та раціональне використання фінансових ресурсів, бо саме залучення у необхідних розмірах кредитних ресурсів створює для підприємства умови для

максимально ефективного використання всіх, у тому числі власних, фінансових ресурсів. Зокрема, короткотерміновий банківський кредит в оборотні кошти дає змогу підприємству вкладати власний оборотний капітал у створення лише постійних мінімальних запасів товарно-матеріальних цінностей і витрат на виробництво, створювати у мінімальних розмірах інші активи, а всі потреби в оборотних коштах, які носять тимчасовий характер, задовольняти за рахунок кредитів на умовах поворотності. Довгострокові кредити на капітальні вкладення допомагають підприємству прискорювати процес розвитку своєї матеріально-технічної бази темпами, які випереджають темпи накопичення для цих цілей власних фінансових ресурсів.

Проаналізуємо результативність діяльності базового підприємства – його рентабельність, використовуючи дані балансу та звітів про фінансові результати за 2017-2019 роки (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

**Аналіз показників рентабельності
АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки**

Коефіцієнти	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Відхилення	
				2018 рік	2019 рік
Рентабельність активів (ROA)	0,03	- 0,13	0,01	- 0,16	+ 0,14
Рентабельність власного капіталу (ROE)	0,06	- 0,25	0,03	- 0,31	+ 0,28
Рентабельність інвестованого капіталу (ROIC)	0,05	- 0,22	0,02	- 0,27	+ 0,24
Рентабельність поточних активів (ROCA)	0,07	- 0,26	0,03	- 0,33	+ 0,29
Рентабельність продажу (ROS)	0,07	- 0,31	0,02	- 0,38	+ 0,33

У 2017 році всі показники мали невелике значення, але позитивне. Незначна величина рентабельності говорить про те, що підприємство отримувало прибуток, але не в тому розмірі, щоб говорити про якісне господарювання. Рентабельність активів складала 3%, власного капіталу – 6%, тобто на 1 гривню вкладеного в підприємство власного капіталу за рік було отримано лише 6 копійок прибутку. Рентабельність продажу у 2017 році

становила 7%. Це означає, що з кожної гривні чистої виручки підприємство отримувало 7 копійок чистого прибутку.

У 2018 році АТ «Марганецький ГЗК» працював збитково, і отримав чистий збиток в розмірі 262 821 тис. грн. Це відповідно негативно вплинуло на рентабельність підприємства, і всі показники мали від'ємне значення. Підприємство отримало збиток внаслідок високої собівартості продукції, яка у 2018 році перевищила чисту виручку, що й призвело до негативних наслідків в роботі підприємства.

За 2019 рік збитковість було подолано, але й достатнього рівня прибутковості не було нарощено: коефіцієнти рентабельності за всіма розрахованими показниками не перевищували 3%, хоча і були більшими за нуль. Тобто в прибутковості не було навіть досягнуто невисокого рівня 2017 року.

Отже, фінансово-майновий стан базового підприємства – АТ «Марганецький ГЗК», яке займається видобутком та збагаченням руд чорних металів, характеризується досить стабільним рівнем майна та джерел фінансування, нестабільністю фінансових результатів, нестабільністю ділової активності.

2.3. Аналіз та оцінка ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»

Перш, ніж оцінювати ефективність використання оборотних коштів та раціональність розміщення оборотного капіталу підприємства, необхідно детально проаналізувати стан, динаміку та структуру оборотних коштів (Додаток В).

Найбільшу частку в оборотних активах підприємства займає дебіторська заборгованість за виданими авансами (54, 51 та 46% відповідно). Зменшення частки протягом 2017-2019 років пояснюється зменшенням суми

заборгованості, яка у 2018 році становила 69 593 тис.грн. або 12%, а на кінець 2019 року сума заборгованості зменшилася на 86 946 тис.грн. або 17%, що вказує на поліпшення розрахунково-платіжної дисципліни на АТ «Марганецький ГЗК», тобто, його боржники вчасно погашають свої зобов'язання і кошти підприємства не відволікаються з обігу.

Також на початок 2017 року велику частку в оборотному капіталі займає дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (30%). Протягом наступних років, як і у випадку з дебіторською заборгованістю за розрахунками, відбувається значне зменшення суми товарної дебіторської заборгованості (на 28,8% та 38% відповідно). Зменшення суми товарної дебіторської заборгованості призвело до зменшення її частки в оборотних активах, яка становила протягом 2018-2019 років 17% та 11% відповідно.

Що стосується виробничих запасів підприємства, то їх частка починаючи з кінця 2017 року навпаки зростала і становила 14%, 16% і 22% відповідно. На кінець 2019 року разом із збільшенням суми виробничих запасів (на 46 033 тис.грн.) також відбувається збільшення незавершеного виробництва (на 5 156 тис.грн. або 492%) та готової продукції (на 24 107 тис.грн. або 136%). Можливо це пов'язано з розширенням виробництва, адже на підприємстві збільшився обсяг промислової продукції, сума виручки від реалізації продукції, та зросла сума основних засобів. В такому разі зростання запасів на АТ «Марганецький ГЗК» можна розцінювати як позитивну зміну.

На кінець 2018 року зменшилася сума векселів одержаних (на 10 627 тис.грн. або 49%), а у 2019 року зменшення становило 599 тис.грн., що також свідчить про позитивні зміни в розрахунковій дисципліні.

Негативним явищем у складі оборотних активів протягом 2017-2019 років є збільшення дебіторської заборгованості з бюджетом (на 142%, 63% та 17%).

Розглянемо зміни в такій складовій оборотних активів, як грошові кошти. Їх сума в національній валюті постійно зростає протягом 2017-2019 років (на 717 тис.грн., 3 834 тис.грн. та 828 тис.грн.), що свідчить про зростання платоспроможності підприємства. Грошові кошти в іноземній валюті навпаки

на початок 2017 року становили 5 316 тис.грн., але протягом наступних років їх сума зменшувалася (на 2 758 тис.грн., 2 558 тис.грн., відповідно).

Далі розглянемо ліквідність підприємства (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

Аналіз ліквідності АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки

Показники	На початок 2017р.	На кінець 2017р.	На кінець 2018р.	На кінець 2019р.	Відхилення (+;-)		
					2017 рік	2018 рік	2019 рік
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,008	0,004	0,005	0,008	- 0,004	+ 0,001	+ 0,003
Коефіцієнт критичної ліквідності	0,97	1,08	0,90	0,84	+ 0,11	- 0,18	- 0,06
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,2	1,34	1,13	1,19	+ 0,14	- 0,21	+ 0,06

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності значно менше за нормативне (0,2-0,25), що пояснюється відсутністю на підприємстві поточних фінансових інвестицій та незначною сумою грошових коштів, що зберігаються на рахунках в банках.

Значення наступного показника – коефіцієнта критичної ліквідності, навпаки, перевищує нормативне (0,6-0,8), що означає можливість покрити короткострокові борги за рахунок грошових коштів та надходжень від дебіторів. На кінець 2017 року значення коефіцієнта збільшується на 0,11 і становить 1,08. Це пояснюється зростанням дебіторської заборгованості за розрахунками. На кінець 2018 року значення коефіцієнта зменшується на 0,18, але все рівно залишається вище нормативного, що свідчить про ліквідність підприємства. В кінці 2019 року значення коефіцієнта також зменшується (на 0,06), що пов'язано зі зменшенням дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. Але підприємство в змозі покрити свої поточні борги за рахунок готівки та надходжень від дебіторів (значення показника становить

0,84, що є більшим за нормативне значення), і це позитивно характеризує платоспроможність досліджуваного підприємства.

Але тут найбільш яскраво проявляється вплив стану розрахунків підприємства, оскільки, якщо наступний аналіз розрахунково-платіжної дисципліни з'ясує, що наявні значні суми простроченої та безнадійної заборгованості, то можливість покрити термінові вимоги за рахунок найбільш ліквідних коштів не є безперечною.

Коефіцієнт поточної ліквідності протягом досліджуваного періоду залишався в межах нормативу (1-2), що свідчить про покриття поточних боргів підприємства поточними активами або оборотним капіталом. Та незадовільний стан дебіторської заборгованості може призвести до того, що і цей показник не буде вважатися оптимальним

В цілому можна сказати, що підприємство АТ «Марганецький ГЗК» платоспроможне.

Далі проаналізуємо показники ефективності використання оборотних коштів 2017-2019 років в динаміці (табл. 2.4).

Позитивним явищем в роботі підприємства є збільшення оборотності виробничих запасів, також треба відмітити збільшення динаміки оборотності (та зменшення періоду погашення) товарної дебіторської заборгованості, що також є позитивною зміною, адже зменшився період вилучення коштів з обороту.

Період погашення товарної кредиторської заборгованості зменшився на 88 днів у 2018 році та на 29 дні у 2019 році. З однієї сторони це позитивно, адже поліпшилась платіжна дисципліна підприємства. Але з іншого боку зменшився період користування підприємством безкоштовно залученими коштами.

Що стосується терміну оборотності нетоварної дебіторської та кредиторської заборгованості, то спостерігається його збільшення у 2018 році, і він є досить тривалим, що вказує на необхідність поліпшення платіжної дисципліни на підприємстві. Але у 2019 році спостерігається зменшення періоду погашення нетоварної кредиторської та дебіторської заборгованості (на

98 та 121 дні, відповідно), що вказує на певне поліпшення розрахунково-платіжної дисципліни на підприємстві.

Таблиця 2.4

Аналіз показників ефективності використання оборотних коштів

АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки, днів

Показник	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Відхилення (+;-)	
				2018 рік	2019 рік
Коефіцієнт загальної оборотності активів	809	857	522	+ 48	- 335
Коефіцієнт оборотності поточних активів	391	434	250	+ 43	- 184
Коефіцієнт оборотності виробничих запасів	82	58	61	- 24	+ 3
Коефіцієнт оборотності готової продукції	10	12	8	+ 2	- 4
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	313	346	188	+ 33	- 158
Коефіцієнт оборотності товарної дебіторської заборгованості	87	72	35	- 15	- 37
Коефіцієнт оборотності нетоварної дебіторської заборгованості	226	273	152	+ 47	- 121
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	295	318	169	+ 23	- 149
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості товарної	185	97	68	- 88	- 29
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості не товарної	161	212	114	+ 51	- 98

Період оборотності дебіторської заборгованості на підприємстві є довшим, ніж кредиторської. Це є негативним явищем, яке свідчить про вилучення коштів з товарного обороту.

Треба також відмітити збільшення оборотності активів та поточних активів (на 48 та 43 дні відповідно). У 2019 році оборотність активів, як загальних так і поточних значно покращується, оскільки суттєво збільшується (на 335 та 184 дні відповідно).

Оборотність кредиторської заборгованості в цілому та окремо товарної й за розрахунками підсумком за три роки покращилася, але постійно покращувалася лише оборотність товарної, іншої – у 2018 році погіршувалась. Це пояснюється певним зменшенням обсягів реалізації, але їх зниження було не настільки значним.

Таким чином, керівництву підприємства слід звернути увагу на склад та обсяг активів, а особливо на дебіторську заборгованість, а також і на кредиторську заборгованість, оскільки там спостерігаються різноспрямовані тенденції.

Динаміка дебіторської заборгованості (табл. 2.5) свідчить, що протягом 2018 року вона зросла за всіма статтями, крім товарної та іншої поточної, в результаті чого загальний розмір її зріс на 28% – з 674 651 тис. грн. до 864 912 тис. грн. Рівень кінця 2017 року і був найвищим за весь період дослідження 2017-2019 років. Наступного року заборгованість дебіторів знизилася на 10% - до 643 865 тис. грн., а протягом останнього – 2019 – року вона знизилась ще на 17% до 643 865 тис. грн. Рівень кінця 2019 року – найнижчий за всі три роки.

Таблиця 2.5

**Аналіз динаміки дебіторської заборгованості
АТ «Марганецький ГЗК» в 2017-2019 роках**

Показник	Станом на 1 січня року, тис. грн.				Відхилення					
					за 2017р.		за 2018р.		за 2019р.	
	2017	2018	2019	2020	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Векселі одержані	21669	21669	11042	10443	0	100	-10627	51	-599	95
Дебіторська заборг-сть, всього	652982	843243	765415	633422	190261	129	-77828	91	-131993	83
в т. ч.:										
за товари, роботи, послуги	249658	178952	165234	102405	-70706	72	-13718	92	-62829	62
за роз-ками з бюджетом	22090	53383	86857	101902	31293	242	33474	163	15045	117
за виданими авансами	344299	574221	504628	417682	229922	167	-69593	88	-86946	83
інша поточна	36935	36687	8696	11433	-248	99	-27991	24	2737	132
РАЗОМ	674651	864912	776457	643865	190261	128	-88455	90	-132592	83

Товарна дебіторська заборгованість впродовж всього періоду дослідження знижувалася (з 249 658 тис. грн. на 01.01.2017 року до 102 405 тис. грн. на 01.01.2020 року), як і векселі отримані (з 21 669 тис. грн., відповідно, до 10 443 тис. грн.). Заборгованість за авансами виданими суттєво зросла у 2017 році – на 67% (з 344 299 тис. грн. до 574 221 тис. грн.), а наступні два роки зменшувалася – до 229 922 тис. грн. на 01.01.2020 року, тобто на кінець періоду трьох років вона була нижче за початок 2017 року.

Тобто розрахунково-платіжна дисципліна покупців та постачальників по відношенню до базового підприємства дещо покращилася.

Проблемною виявилася стаття дебіторської заборгованості по розрахункам з бюджетом: протягом всіх трьох років вона постійно зростала, темпи її росту, відповідно, склали 242%, 163%, 117%. Хоча темпи і пригальмувалися, але суму накопичено значну.

Розглянемо як зазначені зміни вплинули на структуру дебіторської заборгованості (табл. 2.6).

В структурі заборгованості дебіторів АТ «Марганецький ГЗК» найбільшу питому вагу займають впродовж всіх трьох років борги по авансам виданим – тобто комбінат передплатив постачальникам кошти, а продукцію отримує з відстрочкою. Їх питома вага зросла з 51% на початок 2017 року до 65% на кінець 2019 року.

На другому за розмірами місці у 2017-2018 роках буда товарна дебіторська заборгованість (її питома вага складала 37% на початок 2017 року та 21% протягом всього 2018 року), але на кінець 2019 року з нею друге місце розділила заборгованість по розрахункам з бюджетом, їх частки дорівнювали по 16% кожна.

Питома вага векселів отриманих та іншої поточної дебіторської заборгованості незначні – по 2% на кінець 2019 року, протягом трьох років вони зменшували свою частку в складі заборгованості дебіторів.

Таблиця 2.6

**Аналіз структури дебіторської заборгованості
АТ «Марганецький ГЗК» в 2017-2019 роках**

Показник	Станом на 1 січня року								Відхилення питомої ваги		
	2017		2018		2019		2020		за 17 р.	за 18 р.	за 19 р.
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%			
Векселі одержані	21669	3	21669	3	11042	1	10443	2	-1	-1	0
Дебіторська заборгованість всього	652982	97	843243	98	765415	99	633422	98	1	1	0
в т. ч.:											
за товари, роботи, послуги	249658	37	178952	21	165234	21	102405	16	-16	1	-5
за розрахунками з бюджетом	22090	3	53383	6	86857	11	101902	16	3	5	5
за виданими авансами	344299	51	574221	66	504628	65	417682	65	15	-1	0
інша поточна	36935	6	36687	4	8696	1	11433	2	-1	-3	1
РАЗОМ	674651	100	864912	100	776457	100	643865	100	-	-	-

Далі проаналізуємо кредиторську заборгованість та її динаміку (табл. 2.7).

На підприємстві спостерігаються ідентичні тенденції у динаміці кредиторської та дебіторської заборгованості – і та й інша знизилася за три роки дослідження, що є позитивним для характеристики розрахунків.

Загалом заборгованість АТ «Марганецький ГЗК» перед постачальниками, бюджетом, позабюджетними фондами та працівниками зменшилася з 683 960 тис. грн. до 398 807 тис. грн. з 01.01.2017 року до 01.01.2020 року.

Якщо безпосередньо кредиторська заборгованість зменшилася з 496 553 тис. грн. до 200 657 тис. грн. – більше, ніж у 2 рази за три роки, то заборгованість по векселям виданим, навпаки, зросла, хоч і не на багато – з 187 407 тис. грн. до 198 150 тис. грн. Це свідчить скоріш за все про те, що

підприємство все більше своєї заборгованості перед постачальниками оформлює за допомогою векселів.

Таблиця 2.7

Аналіз динаміки кредиторської заборгованості

АТ «Марганецький ГЗК» в 2017-2019 роках

Показник	Станом на 1 січня року, тис. грн.				Відхилення					
					за 2017р.		за 2018р.		за 2019р.	
	2017	2018	2019	2020	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Векселі видані	187407	196701	230392	198150	9294	105	33691	117	-32242	86
Кредиторська заборгованість, всього	496553	278090	262568	200657	-218463	56	-15522	94	-61911	76
в т. ч.:										
за товари, роботи, послуги	398008	259350	246687	166226	-138658	65	-12663	95	-80461	67
поточні зобов'язання за розрахунками:										
- з одержаних авансів	340	4902	128	112	4562	1442	-4774	3	-16	88
- з бюджетом	3330	4830	4103	18930	1500	145	-727	85	14827	461
- з позабюджетних платежів	153	182	0	0	29	119	-182	0	0	-
- зі страхування	2106	2774	3607	4653	668	132	833	130	1046	129
- з оплати праці	5118	6052	8043	10736	934	118	1991	133	2693	134
- інші поточні зобов'язання	87498	286593	256943	127100	199095	328	-29650	90	-129843	50
РАЗОМ	683960	474791	492960	398807	-209169	69	18169	104	-94153	81

Звертає на себе суттєве зменшення товарної кредиторської заборгованості майже у 2,5 рази (з 398 008 тис. грн. до 166 226 тис. грн.), заборгованості з оплати праці, а також зменшення сум за статтею інших поточних зобов'язань (з 286 593 тис. грн. на 01.01.2018 року до 199 095 тис. грн. на 01.01.2020 року), що позитивно характеризує не тільки тенденції в розрахунках, а й прозорість інформації, розкриваючи її більш точно за статтями основної заборгованості. Але слід сказати, що інша поточна кредиторська заборгованість мала значне

зростання у 2017 році – з 87 498 тис. грн. до 286 593 тис. грн., темп росту склав 328%.

Зросла заборгованість перед бюджетом (з 3 330 тис. грн. на 01.01.2017 року до 18 930 тис. грн. на 01.01.2020 року, темп росту 461%), але її сума набагато менша у порівнянні із заборгованістю бюджету перед базовим підприємством.

Найбільші темпи росту спостерігалися за статтею поточних зобов'язань по авансам отриманим – 1442% темпу росту, проте суми тут невеликі та значно менші за заборгованість по авансам виданим.

Розглянемо які зміни відбулися в структурі кредиторської заборгованості (Додаток Д).

Зазначені вище зміни у динаміці кредиторської заборгованості призвели до того, що на підприємстві протягом трьох років домінувала кредиторська заборгованість над векселями виданими, а на 01.01.2020 року їх частки зрівнялися. В складі кредиторської заборгованості найбільша питома вага належить товарній (58% на 01.01.2017 року та 42% на 01.01.2020 року), а на другому місці – інші поточні зобов'язання, частка яких зросла з 13% на 01.01.2017 року до 32% на 01.01.2020 року.

Слід відмітити, що на 01.01.2018 року та на 01.01.2019 року інші поточні зобов'язання мали найбільшу питому вагу в складі всієї кредиторської заборгованості, включаючи векселі видані, – відповідно, 60% та 52%.

Даний факт є вельми незадовільним – підприємство „приховувало» інформацію щодо сутності заборгованості за словами „інша», але ситуація почала покращуватися у 2019 році.

Про якість заборгованості свідчать показники простроченої заборгованості (табл. 2.8).

За три роки частка простроченої заборгованості, як дебіторської, так і кредиторської, зменшується, що співпадає із загальними тенденціями по Україні.

Таблиця 2.8

**Аналіз якості дебіторської та кредиторської заборгованості
АТ «Марганецький ГЗК» в 2017-2019 роках**

Показник	Станом на 1 січня року			Відхилення	
	2018	2019	2020	за 2018р	за 2019р
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	864912,0	776454,0	643865,0	-88458,0	-132589,0
в тому числі прострочена, тис. грн.	697973,0	529449,0	280748,0	-168524,0	-248701,0
питома вага простроченої дебіторської заборгованості в її загальній сумі, %	80,7	68,2	43,6	-12,5	-24,6
Кредиторська заборгованість, тис. грн.	761384,0	752903,0	525907,0	-8481,0	-226996,0
в тому числі прострочена, тис. грн.	265213,0	302533,0	161825,0	37320,0	-140708,0
питома вага простроченої кредиторської заборгованості в її загальній сумі, %	34,8	40,2	30,8	5,4	-9,4

Найбільшу проблему в оборотних активах являє собою дебіторська заборгованість, а в її складі – заборгованість бюджету, що може підтвердити аналіз і прогноз за допомогою лінійної екстраполяції тенденцій минулих періодів на наступні – принаймні на один рік в майбутньому можна спрогнозувати на підставі рівнянь тренду можливі, очікувані обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей (рис. 2.1):

Так, на початок 2018 року прострочена дебіторська заборгованість АТ «Марганецький ГЗК» складала 80,7% від її загального розміру, а на кінець 2019 року – 43,6%, це також не є нормальним рівнем, але позитивною є динаміка. Кращий стан має кредиторська заборгованість, тут прострочена частка складає 30,8% на кінець 2019 року, а її найбільше значення було на початок цього ж року – 40,2%.

Підприємству вкрай необхідно вживати заходів зі страхування від ризиків неплатежів та вживати різноманітних заходів зі стягнення боргів, а самим не допускати прострочок платежів постачальникам та іншим контрагентам.

З рисунку 2.1 видно, що за умови незмінності умов та тенденцій минулих років у майбутньому слід очікувати подальше зростання дебіторської заборгованості при зменшенні кредиторської. Ріст дебіторської заборгованості буде спричинено переважно подальшим зростанням її по розрахункам з

бюджетом. При чому рівень апроксимації по прогнозу обсягів дебіторської заборгованості по розрахункам з бюджетом з поміж трьох прогнозованих величин є найбільшим – 0,9884, що говорить про досить невелику можливу похибку прогнозу. Відповідно, по цій статті у базового підприємства виникла одна з найбільш серйозних проблем.

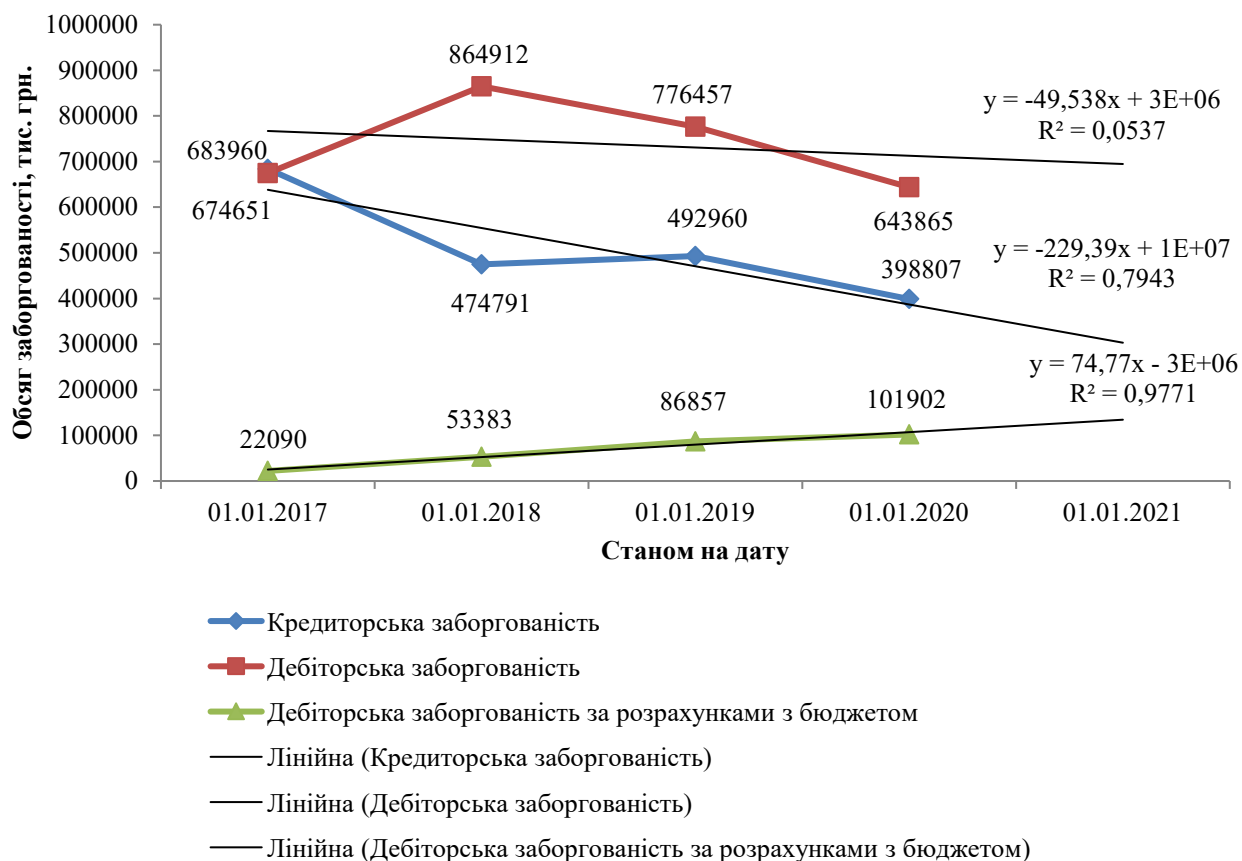

Рис. 2.1. Прогноз обсягів дебіторської та кредиторської заборгованостей АТ «Марганецький ГЗК».

Останнім кроком проаналізуємо джерела фінансування оборотних коштів на підприємстві (табл. 2.9).

Чисті оборотні кошти мають бути позитивною величиною, характеризується розрахунковим показником „робочий або оборотний капітал». На досліджуваному підприємстві ЧОК присутні протягом 2017-2019 років і мають тенденцію до збільшення, що є дуже позитивним для підприємства, оскільки це означає, що воно стабільно працює і фінансово стійке, оборотні кошти фінансуються не тільки поточними зобов'язаннями. На кінець 2018 року

зазначений показник зменшується (на 153 836 тис.грн.), але в наступному – 2019 році – знову зростає і становить 143 730 тис.грн.

Ще одним важливим показником, який визначає джерела фінансування оборотного капіталу, є показник ВОК або власні оборотні кошти, який характеризує суму оборотних коштів, що була профінансована за рахунок власного капіталу. Протягом 2017 року цей показник був позитивним, і на кінець цього року збільшився на 68 275 тис.грн., що позитивно характеризувало фінансову діяльність підприємства. Але протягом двох наступних років значення показника було від'ємним, що вказує на відсутність власних оборотних коштів.

Таблиця 2.9

Коефіцієнти покриття оборотних активів джерелами фінансування

АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 рр.

Показники	На початок 2017 р.	На кінець 2017 р.	На кінець 2018 р.	На кінець 2019 р.	Відхилення (+;-)		
					2017 р.	2018 р.	2019 р.
Чисті оборотні кошти (ЧОК)	136768	269467	115631	143730	+132699	-153836	+28099
Власні оборотні кошти (ВОК)	78938	147213	- 108835	- 86171	+68275	-256048	+22664
Коефіцієнт маневреності	0,07	0,13	- 0,12	-0,09	+0,06	-0,25	+0,03
Коефіцієнт закріплення ЧОК в запасах товарно-матеріальних цінностей	0,88	1,44	0,66	0,58	+0,56	-0,78	-0,08
Коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів чистими оборотними коштами	0,16	0,25	0,12	0,16	+0,09	-0,13	+0,04
Коефіцієнт співвідношення необоротних і власних коштів	0,93	0,88	1,13	1,1	-0,05	+0,25	-0,03
Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,06	0,12	0,22	0,22	+0,06	+0,1	0

Аналогічна ситуація спостерігається з коефіцієнтом маневреності. Тобто, на кінець 2017 року його значення збільшується з 0,07 до 0,13 (на 0,06) і перевищує нормативне (0,4-0,6), що є позитивною зміною у фінансовому стані підприємства, оскільки свідчить про збільшення можливості вільно маневрувати власними коштами, а на кінець 2018 – 2019 років він має від'ємне значення. Це означає, що на кінець періоду на підприємстві зменшується його незалежність і гнучкість, що є негативним явищем.

Коефіцієнт закріплення ЧОК в запасах характеризує ступінь покриття товар-матеріальних запасів постійним капіталом. Так як протягом досліджуваного періоду значення цього коефіцієнта знаходиться в межах нормативу (0,6-0,8), а на кінець 2017 року перевищує його (1,44), то можна зробити висновок, що на АТ «Марганецький ГЗК» товарно-матеріальні запаси майже повністю покриваються довгостроковими джерелами фінансування.

Наступний коефіцієнт – забезпеченості оборотних коштів чистими оборотними коштами зростає на кінець 2018 року та 2019 року (на 0,09 і 0,04, відповідно), а також перевищує нормативне значення протягом всього періоду, що свідчить про задовільний фінансовий стан підприємства і можливість проводити незалежну фінансову політику.

Висновки до розділу 2

Таким чином, на базовому підприємстві – АТ «Марганецький ГЗК» – спостерігається зростання оборотного капіталу в 2017 році та подальше постійне зниження його розміру протягом 2018-2019 років. Також слід зазначити, що при такому стані оборотних коштів відбулося збільшення оборотності виробничих запасів, зменшення періоду користування підприємством безкоштовно залученими коштами через те, що період погашення товарної кредиторської заборгованості зменшився. Суми дебіторської та кредиторської заборгованостей зменшувались, питома вага простроченої частини також зменшувалася, оборотність та рентабельність

спочатку погіршувались, а останнього року також покращилися. Такий склад та структура оборотних коштів, що склалася на кінець 2019 року загалом призвела до нормальної ліквідності у середньостроковому та довгостроковому періоді.

Негативними моментами є: рівень абсолютної ліквідності, який знаходиться на рівні майже нульовому і говорить про неліквідність у найбільш короткостроковому періоді; великі суми дебіторської заборгованості по розрахункам з бюджетом та їх збільшення, великі суми дебіторської заборгованості по авансам виданим, відсутність резерву сумнівних боргів при наявності значної частки прострочених платежів, значні суми по вексям виданим в протипагу невеликому використанні векселів у розрахунках з дебіторами; недостатність власних джерел фінансування для оборотних коштів.

Далі спробуємо визначити можливості та шляхи подолання незадовільних показників, розробити рекомендації з підвищення якості оборотних коштів, їх стану та ефективності використання за допомогою методів управління оборотним капіталом.

РОЗДІЛ 3

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ АТ «МАРГАНЕЦЬКИЙ ГЗК»

3.1. Раціоналізація розміщення оборотного капіталу та ефективності його використання

Наявність у господарському обігу підприємства власних обігових коштів у розмірах, які покривають нормативні потреби в них, а також залучення кредитних та інших позичених ресурсів ще не є гарантією створення умов для нормального господарювання. Підприємство має забезпечити раціональне розміщення цих ресурсів за призначенням [76].

Про нераціональне використання власних і позичених оборотних коштів свідчать відволікання їх у:

- понаднормативні запаси товарно-матеріальних цінностей і витрат виробництва, якщо вони не прокредитовані банком;
- дебіторську заборгованість за товари, роботи і послуги не оплачені в строк покупцями;
- іншу дебіторську заборгованість (за претензіями, за розрахунками з підзвітними особами тощо);
- різні витрати, що перевищують наявні джерела їх фінансування.

Діюча система оподаткування прибутку підприємств спонукає до недопущення накопичення запасів сировини, матеріалів, комплектуючих виробів як на складах підприємств, так і в залишках незавершеного виробництва і готової продукції: якщо за звітний квартал підприємство допустило приріст цих запасів, на відповідну суму збільшується об'єкт оподаткування – балансовий прибуток (через зменшення суми валових витрат). Тому безконтрольне завезення матеріальних ресурсів ведуть до прямих матеріальних збитків у вигляді збільшення податкових платежів до бюджету [22].

Значний обсяг фінансових ресурсів, що інвестуються в оборотні активи, різноманіття їх видів і конкретних різновидів, визначальна роль в прискоренні обороту капіталу і забезпеченні постійної платоспроможності, а також ряд інших умов, визначають складність задач фінансового менеджменту, пов'язаних з управлінням ефективністю використання оборотних активів.

Боротьба за прискорення оборотності оборотних активів повинна проводитись одночасно на всіх трьох стадіях їх кругообігу шляхом скорочення часу виробництва та часу обертання [28].

Крім того з метою управління ефективністю використання оборотних коштів на підприємстві проводиться політика управління поточними фінансовими потребами.

При цьому потрібно вирішувати наступні завдання:

- перетворення поточних фінансових потреб підприємства в негативну величину;
- прискорення оборотності оборотних коштів підприємства [63].

Поточні фінансові потреби – це різниця між поточними активами (без грошових коштів) і кредиторською заборгованістю, або, різниця між засобами, іммобілізованими в запасах сировини, готової продукції, а також в дебіторській заборгованості, і сумою кредиторської заборгованості. З другого боку поточні фінансові потреби – це не покрита ані власними засобами, ані довгостроковими кредитами, ані кредиторською заборгованістю частина чистих оборотних активів, або нестача власних оборотних коштів, тобто потреба в короткостроковому кредиті [34].

Враховуючи гостроту проблеми нестача власних оборотних засобів, приділимо увагу природі поточних фінансових потреб і способам їх регулювання.

Для фінансового стану підприємства сприятливо: отримання відстрочки платежу від постачальників (комерційний кредит), від працівників підприємства (якщо має місце заборгованість по зарплаті), від держави (якщо в короткостроковому періоді є заборгованість по сплаті податків) тощо.

Відстрочки платежу дають джерело фінансування, породжуване самим експлуатаційним циклом [32].

Несприятливим для підприємства є:

- заморожування певної частини засобів в запасах (резервних і поточних запасах сировини, запасах готової продукції). Це породжує першочергову потребу підприємства у фінансуванні.

- надання відстрочки платежу клієнтам. Такі відстрочки відповідають, проте, комерційним звичаям. Підприємство утримується при цьому від негайного відшкодування витрат – звідси друга найважливіша потреба у фінансуванні [16].

Для підприємства важливим є, щоб комерційний кредит постачальників перекривав клієнтську заборгованість. Тоді у підприємства в кожний даний момент виявляється грошових коштів навіть більше, ніж необхідно для забезпечення безперебійності виробництва (величина поточних фінансових потреб виявляється при цьому негативною). Задача тоді зводиться до розрахунку розумної тривалості відстрочки платежів по поставках сировини (послугам інших організацій) і реалізації готової продукції (послуг). Величина поточних фінансових потреб неоднакова для різних галузей і навіть для підприємств однієї і тієї ж галузі. На поточні фінансові потреби роблять вплив:

- по-перше, тривалість експлуатаційного і збутового циклів: чим швидше сировина перетворюється на готову продукцію, а готова продукція – в гроші, тим менше іммобілізація грошових коштів в запасах сировини і готової продукції;

- по-друге, темпи зростання виробництва: оскільки поточні фінансові потреби витікають безпосередньо з величини обороту, остільки і величина їх зраджується паралельно динаміка обороту; більший обсяг випуску вимагає і великих засобів на сировину, матеріали, енергоносії і інше. Крім того, в умовах інфляції підприємства вважають за краще створювати солідні запаси сировини, щоб не переплачувати за нього після чергового зльоту цін;

– по-третє, сезонність виробництва і реалізації готової продукції, а також постачання сировиною і матеріалами. Неспівпадання термінів надходжень і платежів може довести підприємство до відсутності засобів для здійснення розрахунків у виконання своїх зобов'язань – так званої технічної неплатоспроможності (розриву ліквідності);

– по-четверте, стан кон'юнктури: при «розігрітому» і висококонкурентному ринку недоцільним та небезпечним для продавця є залишитися без товару для найшвидшої поставки покупцю. Щоб випередити конкурентів, потрібно підтримувати запаси готової продукції на розумному рівні. Загальновідомо також, що нарощування обороту приводить звичайно до розбухання дебіторської заборгованості підприємства, оскільки конкуренція вимушує продавця привертати покупців все більш вигідними умовами комерційного кредиту;

– по-п'яте, величина і норма доданої вартості: чим менше норма доданої вартості, тим більшою мірою комерційний кредит постачальників здатний компенсувати клієнтську заборгованість. Проблема полягає в том, що при високій нормі доданої вартості і, здавалося б, невеликого ступеня залежності підприємства від закупівель сировини, фірмі доводиться просити своїх постачальників про більш тривалі відстрочки платежів [15].

Чим більше норма доданої вартості, тим більше поточні фінансові потреби. Більш того, у підприємств з підвищеною нормою доданої вартості зазначені потреби зростають швидше, виручки від реалізації.

Проте немає сенсу без крайньої необхідності штучно знижувати норму доданої вартості: це може перекреслити всі зусилля по підйому рівня рентабельності; по-друге, щоб «обернутися» по термінах виплат і надходжень, підприємство може вдатися до банківського кредиту (зокрема, у формі овердрафту), або до обліку векселів, або до нової, прогресивної форми фінансування поточних потреб – факторингу [32].

Головною задачею управління ефективністю оборотних коштів є скорочення періодів оборотності запасів і дебіторської заборгованості і

збільшення середнього терміну оплати кредиторської заборгованості (в межах ділової етики), з метою зниження поточних фінансових потреб, аж до перетворення їх в негативну величину. Тут ми розглядаємо в основному ті можливості маневру по скороченню поточних фінансових потреб підприємства і термінів оборотності оборотних коштів, які знаходяться на межі фінансів і збуту:

- принцип дорогої закупівлі і дешевого продажу товару, повністю відповідний формулі Дюпона;
- знижки покупцям за скорочення термінів розрахунку (спонтанне фінансування);
- облік векселів і факторинг [54].

Використання моделі Дюпона передбачає перетворення чистої рентабельності до наступного вигляду:

$$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Виручка}} \times \frac{\text{Виручка}}{\text{Середня величина активів}} * 100\% = KM * KT * 100\% \quad (3.1)$$

де KM – комерційна маржа;

KT – коефіцієнт трансформації.

Перший фактор – перший дріб – у формулі показує, який чистий прибуток дає кожна гривна обороту (звичайно виражають у відсотках). По суті, це чиста економічна рентабельність обороту, або чиста рентабельність продажів, чиста рентабельність реалізованої продукції. У підприємств з високим рівнем прибутку KM перевищує 20 і навіть 30%, у інших ледве досягає 3% – 5% [16].

Другий фактор – другий дріб – показує, скільки гривень виручки знімаються з кожної гривни активів, тобто в яку виручку трансформується кожна гривна активів. Другий фактор у даній моделі можна також сприймати як

оборотність активів. В такому трактуванні він показує, скільки разів за даний період обертається кожна гривна активів [28].

Регулювання економічної рентабельності зводиться до дії на обидві її складові, обидва фактори. При низькій прибутковості продажу необхідно прагнути прискорення обороту капіталу і його елементів і, навпаки, визначена тими або іншими причинами низька ділова активність підприємства може бути компенсована тільки зниженням витрат на виробництво продукції або зростанням цін на продукцію, тобто підвищенням рентабельності продажу [23].

На перший фактор впливають такі чинники, як цінова політика, обсяг і структура витрат тощо. Другий фактор складається під впливом галузевих умов діяльності, а також економічної стратегії самого підприємства. Урівноважити високі темпи обох факторів складно, оскільки виручка присутня в чисельнику одного співмножника і в знаменнику іншого. Тому при нарощуванні обороту вдається збільшити економічну рентабельність тільки тоді, коли під збільшений дохід підставляють «нероздуті» активи, і чистий прибуток починає рости швидше за виручку [22].

В аналізі чинників зміни рентабельності головне – вирішити питання, який з показників змінюється сильніше і швидше, надаючи тим самим більш сильну дію на загальний рівень економічної рентабельності активів. Наочно така ситуація представлена на рисунку 3.1.

Ідеальна позиція тяжіє до зони III, але на практиці з'єднати високу КМ з високим КТ буває, як правило, дуже важко, оскільки при нарощуванні виручки КТ збільшується, а КМ знижується якщо тільки, як було відзначено вище, чистий прибуток не зростає швидше за чистий дохід від реалізації.

У більшості підприємств показники розташовуються між зонами I і II. При цьому будь-яке зниження до зони IV небезпечно, оскільки загрожує падінням економічної рентабельності.

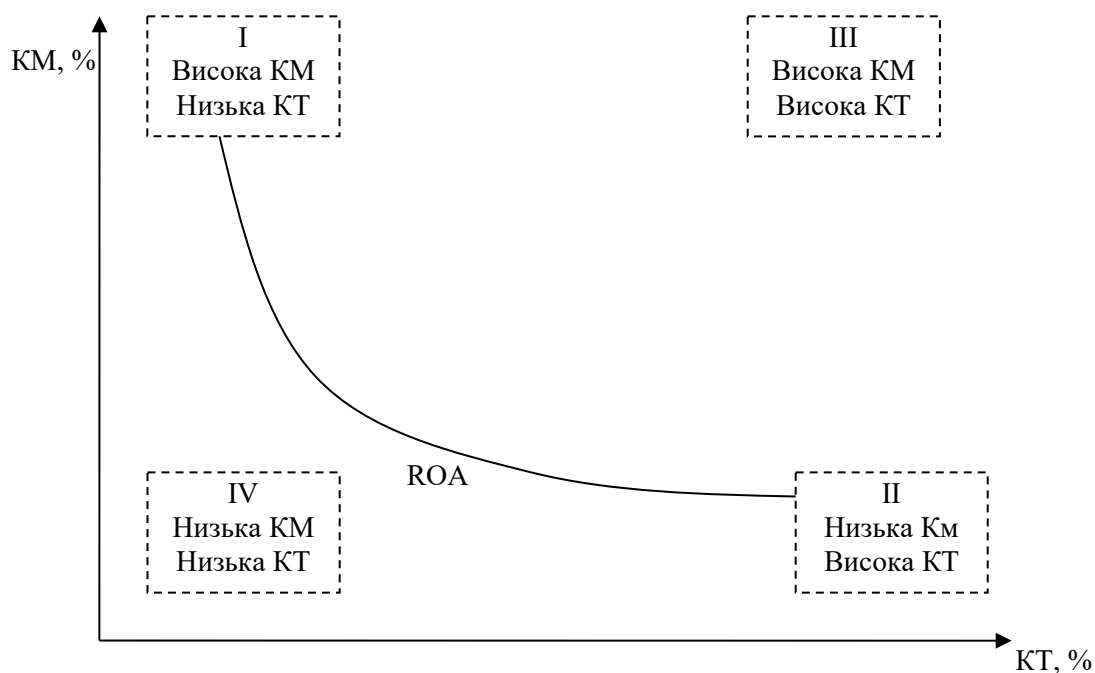

Рис. 3.1. Економічна рентабельність як добуток комерційної маржі та коефіцієнта трансформації

Для підприємства завжди важливо вибрати галузь, сферу діяльності. Дійсно, відмінності у фондомісткості і цінові чинники можуть зробити вирішальний вплив на рівень економічної рентабельності. Але, незалежно від галузевої приналежності, підприємства мають в свій розпорядженні все-таки певну свободу маневру, щоб посилить КМ (впливаючи на собівартість, знижуючи витрати по реалізації продукції, упорядкувавши адміністративно-управлінські витрати) і поліпшити КТ. Останнє, втім, вимагає більш тонких інструментів. Тобто треба «поглинати» машини, запаси, товарну заборгованість, щоб не відволікати надмірні кошти. Кожна зайва гривня активу може стати гальмом для розвитку підприємства [16].

Спонтанне фінансування передбачає надання знижок покупцям за скорочення строків розрахунків. Спонтанне фінансування уявляє собою відносно дешевий спосіб отримання коштів; таке кредитування не вимагає від клієнту забезпечення та приваблює достатньо довгими строками пільгового періоду.

Суторміна В.М., в свою чергу, виділяє такі основні умови, які впливають на окремі статті працюючого капіталу [29].

Таким чином, враховуючи велике народногосподарське значення прискорення оборотності оборотних активів, кожне підприємство при плануванні потреби в них на наступний (черговий) рік, повинно передбачити прискорення їх оборотності. Основними шляхами скорочення часу обігу виробничих запасів є: рівномірне завезення товарно-матеріальних цінностей; формування запасів необхідних цінностей у межах можливого мінімуму для постійного забезпечення безперервності процесу виробництва; недопущення придбання непотрібних і реалізації надлишкових матеріалів. Прискорення оборотності оборотних активів на стадії виробництва досягається в основному за рахунок скорочення виробничого циклу. У сфері обертання прискорити обіг оборотних активів можливо шляхом прискорення реалізації продукції, розрахунків за реалізовану продукцію та надані послуги, недопущення створення дебіторської заборгованості тощо.

Таблиця 3.1

Економічні умови, що впливають на ефективність оборотних коштів

Стаття	Вплив
Дебітори	Обсяг продажу Термін продажу в кредит Ефективність кредитного контролю та інкасації
Товарно-матеріальні запаси	Час, необхідний для підготування до випуску продукції Мінливість у попиті на продукцію підприємства Виробничий цикл Кількість виробничих потоків Обсяг планового реального випуску і продажу
Кредитори	Обсяг купівлі Тривалість кредиту
Короткострокове фінансування	Усі перелічені вище Інші умови платежів (надходження коштів, доступність кредиту, процентні ставки)

3.2. Рекомендації з підвищення ефективності використання оборотних коштів АТ «Марганецький ГЗК»

Спочатку визначимо заходи, які мають позитивно вплинути на стан та ефективність використання оборотних коштів підприємства, потім складемо прогнозні баланс та звіт про фінансові результати, за допомогою цифрового матеріалу яких можна буде оцінити ефект пропозицій та рівень покращення фінансового стану.

Великою проблемою для АТ «Марганецький ГЗК» є від'ємне значення власних оборотних коштів, тобто на суму 91 938 тис. грн. необоротні активи фінансуються залученими коштами.

Найбільші проблеми спостерігаються в оборотних коштах: у підприємства велика дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом та за виданими авансами, зростає нагромадження готової продукції, збільшується інша поточна дебіторська заборгованість.

На подолання саме цих проблем необхідно спрямувати зусилля з оптимізації структури майна підприємства, що у підсумку має привести до підвищення фінансового стану комбінату.

Як відомо, нарощування сум готової продукції, що зберігається на підприємстві, призводить не тільки до погіршення фінансового стану підприємства, його ліквідності, а й до зростання витрат на зберігання (додаткові складські площі, заробітна плата персоналу тощо), тому зростання суми готової продукції на базовому підприємстві є неефективним і потребує заходів з оптимізації.

Так, за три роки обсяги готової продукції на балансі зросли з 8 496 тис. грн. до 41 871 тис. грн. Довести рівень наступного року до показників 2017 року важко, але повернутися до рівня початку 2019 року досить можливо, необхідно проаналізувати роботу з покупцями, розробити схему видобутку та відвантаження, графік транспортних перевезень та умови Incoterms. В разі провадження заходів можна передбачити повернення до визначеного рівня у

17 764 тис. грн. Від реалізації даної продукції кошти надійдуть на розрахункові рахунки комбінату та можуть бути використані на фінансування потреб, погашення заборгованості підприємства тощо. Наприклад, кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на кінець 2019 року складає 166 226 тис. грн. плюс векселі видані в сумі 198 150 тис. грн. проти дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги в 102 405 тис. грн. та векселі отримані в сумі 10 443 тис. грн. Отже співвідношення між дебіторською та кредиторською заборгованістю є незадовільним і кошти від реалізації готової продукції пропонуємо направити на погашення кредиторської заборгованості. Сума погашення складе: $41\,871 - 17\,764 = 24\,107$ тис. грн.

Важливо звернути увагу на значне зростання іншої поточної заборгованості: на початок 2019 року її сума складала 8 696 тис. грн., а на кінець року – 11 433 тис. грн.

Застосовуючи програму стягнення дебіторської заборгованості за всіма правилами необхідно повернутися до рівня початку 2019 року, тобто стягнути 2 737 тис. грн. і кошти також спрямувати на зменшення кредиторської заборгованості.

3.3. Удосконалення методики управління оборотним капіталом підприємства

Безперервне виробництво матеріальних благ і послуг є об'єктивною основою існування людського суспільства. У процесі виробництва будь-якого блага чи послуги задіяно як основний, так і оборотний капітал. Основний капітал є практично незмінним, тоді як оборотний капітал повністю переносить свою вартість на продукт у процесі виробництва [18].

Основною проблемою підприємств у сучасних умовах господарювання є пошук джерел фінансування основного та оборотного капіталу. Однак якщо основний капітал підлягає лише зносу, то процес відтворення оборотного

капіталу має бути постійним з метою забезпечення безперервності процесу виробництва.

У сучасних дослідженнях у центрі уваги проблеми економічного відтворення визначається місце собівартості продукції в процесі вивчення суспільного відтворення. Акцентується увага на тому, що з метою формування ефективного відтворювального механізму оборотних засобів, насамперед, необхідно вдосконалити систему обліку витрат у виробництві, яка б давала змогу всім товаровиробникам, незалежно від форми власності та галузевої належності, здійснювати процес простого відтворення за рахунок собівартості продукції.

Актуальними є питання присвячені розробці теоретичних підходів та практичних засад створення механізму підвищення ефективності відтворення та рівня використання оборотних фондів підприємства; розвивається концепція циклу їх відтворення; обґрунтовуються класифікаційні ознаки розмежування форм простого та розширеного відтворення.

Вивчення наукових джерел показало відсутність єдиного підходу до визначення понять «оборотний капітал» та «відтворення оборотного капіталу». Так, поняття «оборотний капітал» зазвичай ототожнюють з поняттями «оборотні активи», «обігові кошти», «оборотні засоби» [56].

Однак, незважаючи на наявні дослідження, проблема комплексного аналізу відтворення оборотного капіталу й досі є невирішеною. Саме тому розробка ефективної методики аналізу системи управління відтворенням оборотного капіталу підприємства є вкрай актуальним та важливим завданням.

Оборотні активи – це група мобільних активів з терміном використання до одного року (або операційного циклу). Призначенням оборотних активів є обслуговування операційної діяльності підприємства [43].

Особливістю оборотного капіталу є його здатність до повного перенесення своєї вартості на продукт, що виробляється, тому оборотний капітал слід постійно оновлювати. Так, відтворення капіталу – це безперервне його відновлення, яке забезпечує постійне повторення процесу виробництва.

На основі проведеного дослідження було розроблено та запропоновано систему управління відтворенням оборотного капіталу, яка наведена на рисунку 3.2.

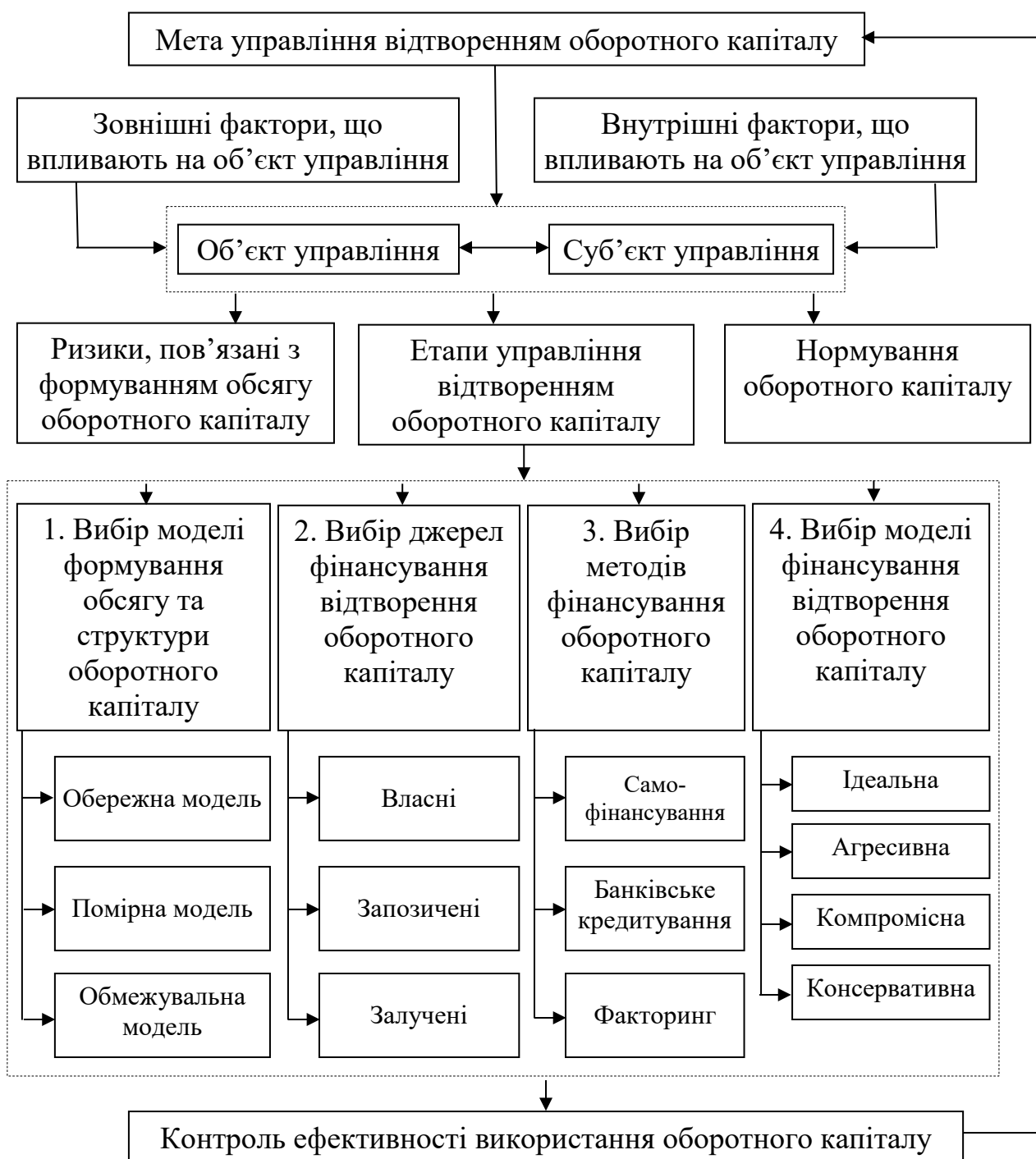

Рис. 3.2. Система управління відтворенням оборотного капіталу

Система управління відтворенням оборотного капіталу являє собою сукупність управлінських дій, спрямованих на підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, залучених в оборотний капітал

підприємства, збільшення рентабельності його активів і ліквідності при підтримці безперебійної операційної діяльності.

Сьогодні для аналізу управління відтворенням оборотного капіталу застосовують традиційні методи, зокрема: горизонтальний та вертикальний аналіз балансу, аналіз коефіцієнтів тощо. Першочерговою ж проблемою є встановлення джерел фінансування оборотного капіталу підприємства. Так, оборотний капітал підприємства може формуватися за рахунок власних та позикових джерел.

З метою визначення моделі, за якою здійснюється фінансування оборотного капіталу, проводиться аналіз структури активів підприємства, згідно з яким визначається частка оборотних активів у балансі підприємства (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Моделі фінансового управління оборотним капіталом

<i>Ідеальна модель</i>		<i>Агресивна модель</i>	
Актив	Пасив	Актив	Пасив
Поточні активи (ПА)	Кредиторська заборгованість (КЗ)	Варіативна частина поточних активів (ВЧ)	Кредиторська заборгованість (КЗ)
Необоротні активи (НА)	Довгостроковий позиковий капітал (ДПК)	Системна частина поточних активів (СЧ)	Довгостроковий позиковий капітал
	Власний капітал (ВК)	Необоротні активи (НА)	Власний капітал (ВК)
ДП = НА		ДП = НА + СЧ	
<i>Консервативна модель</i>		<i>Помірна модель</i>	
Актив	Пасив	Актив	Пасив
Поточні активи (ПА)	Довгостроковий позиковий капітал (ДПК)	Варіативна частина поточних активів (ВЧ)	Кредиторська заборгованість (КЗ)
	Власний капітал (ВК)	Необоротні активи (НА)	Системна частина поточних активів (СЧ)
Необоротні активи (НА)			Власний капітал (ВК)
ДП = НА + СЧ + ВЧ		ДП = НА + СЧ + 0,5ВЧ	

Однак при цьому ця методика є недосконалою, оскільки не враховує всіх аспектів діяльності підприємства, в яких має місце участь оборотного капіталу.

Крім того, порівняння отриманих результатів з аналогічним показниками діяльності конкурентів буде неоднозначним. Тому доцільним є визначення єдиного інтегрального показника управління відтворюванням оборотного капіталу.

Визначення єдиного інтегрального показника пропонується здійснити за таким алгоритмом:

- вихідні дані подаються у вигляді матриці, тобто таблиці, де в рядках записані номери показників ($i = 1, 2, 3, \dots, n$), а в стовпчиках – періоди оцінки ($j = 1, 2, 3, \dots, n$);
- за кожним показником знаходиться максимальне значення i заноситься в стовпчик умовного еталонного підприємства ($m + 1$);
- вихідні дані матриці стандартизуються у співвідношенні відповідного показника еталонного підприємства за формулою:

$$X_{ij} = \frac{A_{ij}}{\max A_{ij}} \quad (3.2)$$

де X_{ij} – стандартизовані показники стану i -го підприємства;

A_{ij} – значення i -го показника в j -го періоді;

$\max A_{ij}$ – значення i -го показника в еталонного підприємства;

Для періоду, що аналізується, значення його рейтингової оцінки визначається за формулою:

$$P_j = \sqrt{(1 - X_{1j})^2 + (1 - X_{2j})^2 + \dots + (1 - X_{nj})^2} \quad (3.3)$$

де $X_{1j} \dots X_{nj}$ – стандартизовані показники j -го періоду.

За еталонні значення зазвичай беруть значення показників або основного конкурента, або лідера ринку. Такий метод визначення інтегрального показника називають порівняльною рейтинговою оцінкою. Розраховані показники діяльності АТ «Марганецький ГЗК» та відповідні їм еталонні показники наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

**Порівняльна рейтингова оцінка управління формуванням,
використанням та відтворенням оборотного капіталу
АТ «Марганецький ГЗК» у 2017-2019 рр.**

Показник	Період	2017		2018		2019		Еталонне значення
		K_i	X_i	K_i	X_i	K_i	X_i	
Коефіцієнт залучення довгострокових позикових коштів у сумі довгострокових активів		0,24	0,197	0,29	0,238	0,29	0,238	1,22
Коефіцієнт концентрації залученого капіталу		0,38	0,826	0,33	0,717	0,3	0,652	0,46
Коефіцієнт фінансової залежності		1,6	0,333	1,49	0,310	1,42	0,296	4,8
Темп приросту власного капіталу		34,97	0,823	53,58	1,261	17,8	0,419	42,5
Коефіцієнт самофінансування		0,28	0,5	0,51	0,911	0,34	0,607	0,56
Коефіцієнт оборотності активів		0,81	1,038	0,79	1,013	0,69	0,885	0,78
Коефіцієнт оборотності оборотних засобів		1,17	0,9	1,21	0,931	1,1	0,846	1,3
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості		4,02	0,865	4,93	1,060	5,83	1,254	4,65
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості		3,14	1,006	3,79	1,215	4,22	1,353	3,12
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів		1,08	1,317	0,89	1,085	0,67	0,817	0,82
Коефіцієнт оборотності основних засобів		3,84	0,462	2,67	0,321	2	0,240	8,32
Коефіцієнт оборотності власного капіталу		1,3	0,670	1,21	0,624	1	0,515	1,94
Рентабельність сукупного капіталу		29,14	0,968	24,43	0,812	16,57	0,550	30,1
Рентабельність власного капіталу		46,93	0,925	37,52	0,74	24,15	0,476	50,73
Коефіцієнт автономії		0,62	3,1	0,67	3,35	0,7	3,5	0,2
Коефіцієнт фінансової стабільності		1,66	0,77	2,03	0,94	2,34	1,09	2,15
Коефіцієнт фінансового левериджу		0,12	0,15	0,16	0,2	0,15	0,19	0,8
Коефіцієнт забезпеченості власними коштами		0,45	0,61	0,47	0,64	0,52	0,70	0,74
Коефіцієнт покриття		2,29	0,48	2,8	0,59	3,26	0,68	4,76
Коефіцієнт швидкої ліквідності		1,94	0,62	0,49	0,16	0,54	0,17	3,12
Коефіцієнт абсолютної ліквідності		0,14	0,05	0,18	0,07	0,35	0,14	2,56
Інтегральний показник $\sum_{i=1}^n X_i$		–	16,62	–	17,18	–	15,62	–

У таблиці наведені тенденційні (позитивна або негативна тенденція визначається згідно з аналізом динаміки) та нормовані (для цих показників встановлені нормативні значення) показники.

Для розрахунку використовується 22 показника, а отже, інтегральний рейтинг за тенденційними показниками має бути наближений до 22, негативним є відхилення як у бік зниження, так і в бік зростання. Так, на АТ «Марганецький ГЗК» тенденційні показники відрізняються від показників безперечного лідера ринку, причому в 2019 р. різниця зросла, що свідчить про зниження ефективності відтворення оборотного капіталу на підприємстві.

Найбільше відхилення від еталонних показників спостерігається в коефіцієнта автономії, оскільки в зарубіжній практиці на сьогодні спостерігається тенденція до переходу на зовнішні джерела фінансування. Це свідчить про зниження ефективності управління позиковим капіталом. Крім того, значне відхилення від показників еталону показали показники ліквідності. Таким чином, рівень платоспроможності АТ «Марганецький ГЗК» має бути збільшений з метою відповідності міжнародним стандартам бізнесу.

Запропонована методика аналізу системи управління відтворенням оборотного капіталу засвідчила низький рівень ефективності такого управління, особливо якщо порівнювати розраховані показники по АТ «Марганецький ГЗК» з відповідними еталонними показниками. Причиною таких відхилень, насамперед, є застаріла модель управління, що не враховує світовий досвід і досягнення в цій сфері управління.

Висновки до розділу 3

Кожне підприємство при плануванні потреби в них на наступний рік, повинно передбачити прискорення їх оборотності. Основними шляхами скорочення часу обігу виробничих запасів є: рівномірне завезення товарно-матеріальних цінностей; формування запасів необхідних цінностей у межах можливого мінімуму для постійного забезпечення безперервності процесу виробництва; недопущення придбання непотрібних і реалізації надлишкових матеріалів. Прискорення оборотності оборотних активів на стадії виробництва досягається в основному за рахунок скорочення виробничого циклу. У сфері обертання прискорити обіг оборотних активів можливо шляхом прискорення реалізації продукції, розрахунків за реалізовану продукцію та надані послуги, недопущення створення дебіторської заборгованості тощо.

На подолання проблем необхідно спрямувати зусилля з оптимізації структури майна підприємства, що у підсумку має привести до підвищення фінансового стану комбінату, ефективності використання оборотних коштів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Безперервність процесу виробничої та комерційної діяльності потребує постійного інвестування коштів у засоби виробництва для здійснення розширеного їхнього відтворення.

За умов товарно-грошових відносин запаси предметів праці виступають, з одного боку, як сукупність матеріальних цінностей, з іншого – як втілення затрат суспільної праці у вартості фондів: оборотних, виробничих і фондів обігу.

У західній літературі під оборотним капіталом розуміють категорію «працюючий капітал», у вітчизняній – ототожнюють з оборотними фондами та оборотними коштами.

Оборотні кошти – це кошти, що являють собою авансовану в грошовій формі вартість для створення і використання оборотних виробничих фондів і фондів обігу в мінімально необхідних розмірах, що забезпечує неперервність процесу виробництва та своєчасність здійснення розрахунків.

Оборотний капітал проходить три стадії кругообігу: грошову, виробничу й товарну. Кругообіг оборотного капіталу здійснюється протягом одного виробничого циклу: грошові кошти авансуються у виробничі запаси, в процесі виробництва створюється нова продукція, продукція реалізується, виручка за реалізовану продукцію надходить на розрахунковий рахунок і знову авансується у виробництво. Якщо підприємство функціонує ефективно, процес кругообігу оборотного капіталу забезпечує неперервність виробничого процесу та зростання капіталу підприємства, оскільки в цьому випадку виручка за реалізовану продукцію перевищуватиме кошти, авансовані у виробництво.

Оборотний капітал бере участь у створенні нової вартості не прямо, а через оборотні фонди. Обороні кошти також класифікуються за джерелами формування; методами планування та за участю у кругообігу коштів. Важливою є класифікація оборотних коштів за їх видами, згідно якої вони поділяються на запаси, дебіторську заборгованість, грошові кошти та їх

еквіваленти. Нормативною базою регулювання оборотних коштів є Положення (стандарти) бухгалтерського обліку, в яких визначаються сутність та методологічні засади формування інформації про відповідні види оборотних активів.

Базовим підприємством для проведення практичних досліджень виступило акціонерне товариство «Марганецький гірничо-збагачувальний комбінат», яке займається відкритим видобутком руд чорних металів. Загалом фінансовий стан досліджуваного підприємства є задовільним, за останні три роки воно підвищило рентабельність, ділову активність, платоспроможність задовільна.

Стан оборотних коштів оцінюють в абсолютному їх вираженні, визначають динаміку та структуру їх, зміни, тенденції, структурні зрушення тощо.

Другим важливим моментом при аналізі оборотного капіталу є визначення ефективності його функціонування, для чого використовують показники оборотності. Оборотність оборотних активів оцінюють за такими показниками: швидкість обороту, коефіцієнт закріплення, період обороту оборотних засобів та їх складових. Для ефективності використання матеріальних ресурсів використовують також такі показники: матеріаломісткість і матеріаловіддача продукції, питома вага матеріальних витрату собівартості продукції, коефіцієнт використання матеріалів та їх окремих видів.

Третя складова аналізу оборотного капіталу – це визначення джерел фінансування оборотних коштів.

У АТ «Марганецький ГЗК» оборотні кошти зросли протягом 2017 року. А впродовж наступних двох років зменшувались. Найбільшу частку в оборотних активах підприємства займає дебіторська заборгованість за виданими авансами.

Позитивним явищем в роботі підприємства є збільшення оборотності виробничих запасів, також треба відмітити збільшення динаміки оборотності (та зменшення періоду погашення) товарної дебіторської заборгованості, що

також є позитивною зміною, адже зменшився період вилучення коштів з обороту.

Найбільшу проблему в оборотних активах являє собою дебіторська заборгованість, а в її складі – заборгованість бюджету, що може підтвердити аналіз і прогноз за допомогою лінійної екстраполяції тенденцій минулих періодів на наступні – принаймні на один рік в майбутньому можна спрогнозувати на підставі рівнянь тренду можливі, очікувані обсяги дебіторської та кредиторської заборгованостей

За три роки частка простроченої заборгованості, як дебіторської, так і кредиторської, зменшується, що співпадає із загальними тенденціями по Україні. Маючи значний рівень простроченої дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги (18 399 тис. грн. із загальної їх суми 43 626 тис. грн. або 42,2%), підприємство не створює резерву сумнівних боргів.

За умови незмінності умов та тенденцій минулих років у майбутньому слід очікувати подальше зростання дебіторської заборгованості при зменшенні кредиторської, що підтвердили методи прогнозування, застосовані для цієї складової оборотного капіталу. Ріст дебіторської заборгованості буде спричинено переважно подальшим зростанням її по розрахункам з бюджетом.

Негативними моментами для Марганецького ГЗК виявились також: рівень абсолютної ліквідності, який знаходиться на рівні майже нульовому і говорить про неліквідність у найбільш короткостроковому періоді; великі суми дебіторської заборгованості по розрахункам з бюджетом та їх збільшення, великі суми дебіторської заборгованості по авансам виданим, відсутність резерву сумнівних боргів при наявності значної частки прострочених платежів, значні суми по векселям виданим в противагу невеликому використанні векселів у розрахунках з дебіторами; недостатність власних джерел фінансування для оборотних коштів.

Кожне підприємство при плануванні потреби в них на наступний рік, повинно передбачити прискорення їх оборотності. Основними шляхами скорочення часу обігу виробничих запасів є: рівномірне завезення товарно-

матеріальних цінностей; формування запасів необхідних цінностей у межах можливого мінімуму для постійного забезпечення безперервності процесу виробництва; недопущення придбання непотрібних і реалізації надлишкових матеріалів. Прискорення оборотності оборотних активів на стадії виробництва досягається в основному за рахунок скорочення виробничого циклу. У сфері обертання прискорити обіг оборотних активів можливо шляхом прискорення реалізації продукції, розрахунків за реалізовану продукцію та надані послуги, недопущення створення дебіторської заборгованості тощо.

На подолання проблем необхідно спрямувати зусилля з оптимізації структури майна підприємства, що у підсумку має привести до підвищення фінансового стану комбінату, ефективності використання оборотних коштів.

Першим кроком при наданні практичних рекомендацій було запропоновано впровадити використання резерву сумнівних боргів по товарній дебіторській заборгованості, його сума (16 556 тис. грн.) була визначена на підставі звітності підприємства про прострочені суми товарної дебіторської заборгованості, але зменшені на суми, термін позовної давності яких минув.

Оцінивши запропоновані рекомендації з урахуванням ризику, було зроблено висновок, що підприємству доцільно одночасно впроваджувати всі надані рекомендації для нівелювання ризику по кожному окремому заходу, тобто тут буде діяти диверсифікація ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV // Редакція від 06.11.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV // Редакція від 11.06.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
3. Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // Редакція від 23.07.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
4. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку від 21.06.1999 // Редакція від 30.04.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>.
5. Азарова А.О. Економіка підприємства. Практикум: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. / А. О. Азарова, Л. О. Нікіфорова. – Вінниця: ВНТУ, 2016. – 216 с.
6. Антонюк О.П., Ступницька Т.М., Купріна Н.М. Економічний аналіз: навч. посібник. Львів: Магнолія 2006, 2015. 326 с.
7. Бланк И.А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – Київ : Ника-Центр : Эльга, 2012. – 512 с.
8. Бланк И.А. Управление использованием капитала. / И.А. Бланк – К: Ника-Центр, 2016.- 342 с.
9. Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник / І. М. Бойчик. – К.: Кондор-Видавництво, 2016. – 378 с.
10. Большаков С.В. Методологічні аспекти аналізу організації оперативної фінансової роботи компанії // Фінансова життя. - 2015. - № 3. - С. 43-52.

11. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами. Пер. с англ. / Дж.К.Ван Хорн / Гл. ред. серии Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 2013. – 800 с.
12. Веретенникова О.Б. Оценка эффективности использования оборотного капитала хозяйствующих субъектов//Управленец. – 2011. №11-12
13. Веретенникова О.Б. Сущность оборотного капитала предприятия и его классификация. – Вестник Омского университета. Серия «Экономика». 2012. №2. – С. 178-183.
14. Гаркуша Н.М. Моделі і методи прийняття рішень в аналізі та аудиті: навч. посіб. / Н. М. Гаркуша, О. В. Цуканова, О. О. Горошанська. - К. : Знання, 2011. – 582 с.
15. Гиль О.О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств : навч. посіб. / О. О. Гиль. – К.: Ліра - К, 2015. – 248 с.
16. Горовий Д.А. Віртуальний капітал підприємств: проблеми і перспективи його використання [монографія] / Д.А. Горовий. – Х.: Вид-во ХНАДУ, 2013. – 280 с.
17. Горовий Д.А. Капітал підприємства. Навчально-методичний посібник у схемах та таблицях. / Д.А. Горовий, К.О. Федотова – Х.: ХНАДУ, 2009. – 84 с.
18. Гоцуляк С.М. Деякі аспекти управління оборотним капіталом підприємства / С. М. Гоцуляк // Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. пр. / голов. ред. М. І. Зверяков; Одеський держ. екон. ун-т. – Одеса, 2011. – Вип. 40, ч. 2. - С. 38-44.
19. Грабовський І.С. Методичні аспекти формування та оцінки зони фінансової стабільності підприємства. Економіка та держава. 2016. № 1. С. 64 – 70.
20. Гриценко Л.Л. Контролінг грошових потоків підприємств / Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, В.В. Роєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №3. – С. 148-154.

21. Гуткевич С.О. Управління економічними ресурсами підприємства // Актуальні проблеми економіки. - 2009. - №7. - С. 99-105
22. Данилюк М.О. Планування і контроль на підприємстві: навч. посіб. / М. О. Данилюк. – К. : Ліра - К, 2015. – 328 с.
23. Дерій М. Дефініції «грошові кошти» і «грошові потоки»: відмінності та взаємозв'язок [Електронний ресурс] / М. Дерій // Економічний аналіз. – 2015. – Випуск 6. – С. 60-64.
24. Дзюба А. Економіка, фінанси, облік та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 20 квітня 2019 р.): у 7 ч. – Полтава: ЦФЕНД, 2019. – Ч. 4. – 63 с.
25. Доберчак Н.І. Економіка виробництва : навч. посіб. / Н. І. Доберчак. – К. : Ліра - К, 2015. – 258 с.
26. Дороніна М.С. Управління рухом оборотного капіталу підприємства: Монографія. / М.С. Дороніна, Л.С. Мартюшева, Д.А. Горовий – Х.: ХНАДУ, 2009. – 196 с.
27. Економіка підприємства: навч. посіб. / Л. О. Болтянська, Л. О. Андреева, О. І. Лисак. – Херсон: Олді-Плюс, 2015. – 668 с.
28. Ефективність системи управління підприємством: теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації : монографія / За заг. ред. Г. О. Дорошенка. – Харків: Харків. ін-т фінансів, 2014. – 424 с.
29. Єпіфанова І.Ю. Інноваційний потенціал підприємства: сутність, складові та фактори впливу [Електронний ресурс] / Єпіфанова І. Ю., Гладка Д. О. // Економіка та суспільство. – 2018. – №14. – С. 354-360. – Режим доступу: <http://economyandsociety.in.ua/>
30. Єпіфанова І.Ю. Вхідні та вихідні грошові потоки підприємства як економічна категорія / І.Ю. Єпіфанова // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні». – Вінниця, 2013. – С. 247-249.

31. Єрешко Ю.О. Сутність грошових потоків підприємства як економічної категорії / Ю.О. Єрешко // Формування ринкових відносин в Україні. – К., 2015. – № 4(119). – С. 39-43.

32. Єрмак С.О. Концептуальні основи ефективного управління оборотним \ капіталом на підприємствах роздрібно́ї торгівлі побутовим обладнанням / С.О. Єрмак // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2008. – № 1 – 2. – С. 76-83.

33. Івченко Л.В. Сутність грошових коштів: підходи до визначення /Л. В. Івченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10. – С. 798-803.

34. Інноваційне підприємництво: креативність, комерціалізація, екосистема: навч. посіб. для вищих навч. закладів / Авт. кол.: Ю. М. Бажал, І. В. Бакушевич, У. Венесаар ін. / за ред. д-ра екон. наук проф. Ю. М. Бажала.– К.: Унів. вид-во ПУЛЬСА- РИ, 2015.– 278 с.

35. Кавун С. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект: монографія / С. Кавун. – Харків: Щедра садиба плюс, 2014. – 311 с.

36. Калабухова С.В. Аналіз руху грошових коштів на підприємстві / С.В. Калабухова, Л.В. Чалюк // Фінанси, облік і аудит. - 2013. - Вип. 18. - С. 291-297.

37. Капаруліна І.М. Розвиток підприємства: концепція і технологія дослідження: монографія / І. М. Капаруліна. – К. : Ліра - К, 2015. – 432 с.

38. Каплан Р.С. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты / Р. С. Каплан, Д. П. Нортон ; пер. с англ. М. Павловой. – М.: ЗАО Олимп-Бизнес, 2005. – 512 с.

39. Кириченко І. Фінансовий аналіз в інформаційній системі управління грошовими потоками підприємства / І. Кириченко // Вісник КНТЕУ. - 2012. - Ns 3. - С. 145-151.

40. Кіндрацька Г.І. Економічний аналіз: [підручник] / Г.І. Кіндрацька, М.С. Білик, А.Г. Загородній; 3-те вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2008. - С. 347-367.

41. Костюник О.В. Грошові кошти та особливості їх функціонування у фінансово – господарській діяльності підприємства / О. В. Костюник // [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.sb-keip.kpi.ua/article/download/36709/32835>.

42. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент : учеб. пособие / М. Н. Крейнина. – М. : Дело и сервис, 2008.– 308 с.

43. Кручак Л.В. Аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання // Економічний аналіз: зб. наук. праць Тернопільський національний економічний університет, 2016. С. 93-98.

44. Кулішов В. Економіка підприємства: теорія і практика: навч. посіб. / В. В. Кулішов. – 2-ге вид. – Львів: Магнолія, 2016. – 205 с.

45. Кучер О.В. Система показників, що характеризують рух грошових коштів / О.В. Кучер, А.А. Сахно // Молодий вчений. - 2014. - № 6 (09). - С. 154-156.

46. Лебедева А.М. Особливості аналізу руху грошових потоків підприємства // Дебедева А.М. / Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2016. Т. 21.

47. Лейберт Т.Б. Управление воспроизводством оборотного капитала в современной (инновационной) экономике / Т. Б. Лейберт, А. О. Кузьминых // Аудит и финансовый анализ. – 2011. – № 6. – С. 40-45.

48. Лігоненко Л.О. Управління грошовими потоками [Текст]: навч. посіб. / Л.О. Лігоненко, Г.В. Си 2015р. – 255 с.

49. Мартякова О.В. Грошові потоки в системі управління фінансово-господарською діяльністю підприємства / О.В. Мартякова // Наукові праці. – Донецьк, 2015. – Вип. 32(126): Серія: Економічна. – С. 158-162.

50. Матюха В.І. Актуальні проблеми обліку розрахунків підприємства з постачальниками та підрядниками // Молодий вчений. 2018. №1(2). С. 930-932.

51. Мельник В.М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2006. – 128 с.

52. Мних Е.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [підручник] / Е.В. Мних. - К.: КНТЕУ, 2012. - С. 395-406.

53. Мороз В.С. Організація виробництва : навч. посіб. / В. С. Мороз, А. С. Тельнов. – К. : Ліра–К, 2015. – 256 с.

54. Мягих І.М. Методичний підхід до аналізу та оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості як складових управління фінансової стійкості авіакомпаній України // Міжнародний науково-виробничий журнал: Сталий розвиток економіки. 2013. № 4 (21). С. 255-262.

55. Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх виконання в підприємствах торгівлі: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» [Електронний ресурс]/ І.С. Несходовський. – К., 2014. – 20 с.

56. Новицька Н.В. Теоретичні аспекти понять «дебіторська заборгованість» і «кредиторська заборгованість» // Актуальні проблеми економіки. 2012. № 2. С. 286-290.

57. Нужна О.А. Оптимізація структури основних і оборотних засобів як важливий чинник забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств [Текст] / О. А. Нужна // Економіка АПК.-2005.–№ 7.–С. 94-100.

58. Орлов І.В. Нові тенденції в управлінні оборотним капіталом для цілей бухгалтерського обліку / І. В. Орлов, А. Ю. Масловська // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2012. – Вип. 1 (22). – С. 248-256.

59. Осовська Г.В. Економічний словник / Г.В. Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадська. – К.: Кондор, 2014. – 358 с.

60. Остафійчук С.М. Грошові кошти та їх еквіваленти – найліквідніші активи підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – С. 215-220.

61. Поддєрьогін А.М. Ефективність управління грошовими потоками підприємства [Текст] / А.М. Поддєрьогін, Я.І. Невмержицький // Фінанси України. – 2015. – № 11. – С. 119-127.

62. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: підручник / П. Я. Попович. – 2-е изд., перераб. и доп. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 416 с.

63. Рудницька О.М. Оцінка методів управління оборотним капіталом промислових підприємств. – Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: «Проблеми економіки та управління». Львів: Видво НУ «Львівська політехніка». – 2009. - № 640. – С.440-445.

64. Самойлова Т.А. Аналіз ефективності використання власного і позикового капіталу підприємства / Т. А. Самойлова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://repository.vsau.org/getfile/6272.pdf>

65. Словник економіко-фінансових показників, коефіцієнтів, індикаторів [Електронний ресурс]: - Режим доступу: <https://www.finalon.com/slovnik-ekonomichnikh-pokaznikiv>

66. Теницька Н.Б. Система управління оборотним капіталом підприємства / Н.Б. Теницька, О.М. Мяло, Є.Л. Аніпір // Ефективна економіка: електр. наук. вид. – Дніпропетровськ: ДАЕУ, 2013. – №10. – Режим доступу до журналу: <http://www.economy.nauka.com.ua>.

67. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2013. – 554 с.

68. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління кредиторською заборгованістю підприємства // Науковий вісник ЛНУВМБТ ім. С.З. Гжицького. 2016. Т. 18, вип. 2. С. 160-164.

69. Тютюнник Ю.М. Фінансовий аналіз: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. част. I. – Полтава: РВВ ПДАА, 2014. 358 с.

70. Фінансове планування і бюджетування: навч. посібник / В.Н. Незамайкін, Н.А. Платонова, Я.П. Федоров, І.Л. Юрзінова. - М.: Вузівський підручник: Инфра-М, 2016. - 96 с.

71. Фінансовий аналіз: навч. посіб. / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. - К.: КНЕУ, 2013. - С. 219-256.

72. Хахонова Н.Н. Концептуальные подходы к построению управленческого учета денежных потоков / Н. Н. Хахонова // Управленческий учет. – 2013. – № 2. – С. 13-16.

73. Хруцький В.Є., Гамаюнов В.В. Внутріфірмове бюджетування: теорія і практика: підручник. - М.: Юрайт, 2017. - 456 с.

74. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: [підручник] / Ю.С. Цал-Цалко. - К.: ЦУЛ, 2013. - С. 297-306.

75. Шик Л.М. Проблеми управління грошовими потоками підприємства з метою забезпечення його платоспроможності // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. № 1(3). – С. 161-167.

76. Шик Л.М., Сучасні особливості управління грошовими потоками підприємства // Вісник Запорізького національного університету. – 2015. № 6(4). – С. 11-15.

77. Яркіна Н. Економіка підприємства: навч. посіб. / Н. Яркіна. – К.: Ліра-К, 2015. – 498 с.

78. Ясишена В.В. Сутність грошових потоків підприємств та їх класифікація // Економічний аналіз. – 2014. – № 2 (18). – С. 321-324

79. Яструбецька Л.С. Грошові потоки в оцінці інвестиційного проекту підприємства // Фінанси України. – № 5. – 2015. – С.101.

80. Brigham E. F. Financial Management: Theory and Practice Fifth Ed / E. F. Brigham, L. C. Gapenski. – Chicago : New York : Dryden Press, 1988. – P. 644.

ДОДАТКИ

Додаток А

Аналіз динаміки майна та джерел його формування на АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки.

Показники	Початок 2017 року	Кінець 2017 року	Кінець 2018 року	Кінець 2019 року	Відхилення, тис. грн.(+;-)			Темп росту, %		
					2017 рік	2018 рік	2019 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Необоротні активи	1030052	1030684	1024522	1033250	+ 632	- 6162	+ 8728	100	99	101
Оборотні активи:	835573	1072791	985989	914201	+ 237218	- 86802	- 71788	128	92	93
Запаси	155445	187098	175879	248651	+ 31653	- 11219	+ 72772	120	94	141
Векселі одержані	21669	21669	11042	10443	0	- 10627	- 599	0	51	95
дебіторська заборгованість за товари, роботи	249658	178952	165234	102405	- 70706	- 13718	- 62829	72	92	62
дебіторська заборгованість за розрахунками	403324	664291	600181	531017	+ 260967	- 64110	- 69164	165	90	88
грошові кошти	5331	3290	4566	6377	- 2041	+ 1276	+ 1811	62	139	140
інші оборотні активи	146	17491	29087	15308	+ 17345	+ 11596	- 13779	11980	166	53
Витрати майбутніх періодів	35	68	76	122	+ 33	+ 8	+ 46	194	112	161
РАЗОМ	1865660	2103543	2010587	1947573	+ 237883	- 92956	- 63014	113	96	97
Власний капітал та прирівняний до нього	1102153	1171437	909563	941312	+ 69284	- 261874	+ 31749	106	78	103
Позиковий капітал:	756635	925578	1094824	1000372	+ 168943	+ 169246	- 94452	122	118	91
довгострокові зобов'язання	57830	122254	224466	229901	+ 64424	+ 102212	+ 5435	211	184	102
короткострокові кредити банків	14845	41940	117455	244564	+ 27095	+ 75515	+ 127109	282	280	208
Векселі видані	187407	196701	230392	198150	+ 9294	+ 33691	- 32242	105	117	86
Кредиторська заборгованість за товари, роботи	398008	259350	246687	166226	- 138658	- 12663	- 80461	65	95	67
Поточні зобов'язання за розрахунками	98545	305333	275824	161531	+ 206788	- 29509	- 114293	310	90	59
Доходи майбутніх періодів	6872	6528	6200	5889	- 344	- 328	- 311	95	95	95
РАЗОМ	1865660	2103543	2010587	1947573	+ 237883	- 92956	- 63014	113	96	97

Додаток Б
Аналіз структури майна та джерел фінансування АТ «Марганецький ГЗК» у 2017 – 2019 роках

Показники	Початок 2017 року		Кінець 2017 року		Кінець 2018 року		Кінець 2019 року		Відхилення питомої ваги		
	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	%	тис.грн.	питома вага, %	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Необоротні активи	1030052,0	55,2	1030684,0	49,0	1024522,0	51,0	1033250,0	53,1	-6,2	2,0	2,1
Оборотні активи:	835573,0	44,8	1072791,0	51,0	985989,0	49,0	914201,0	46,9	6,2	-2,0	-2,1
Запаси	155445,0	8,3	187098,0	8,9	175879,0	8,7	248651,0	12,8	0,6	-0,1	4,0
Векселі одержані	21669,0	1,2	21669,0	1,0	11042,0	0,5	10443,0	0,5	-0,1	-0,5	0,0
Дебіторська заборгованість за товари, роботи	249658,0	13,4	178952,0	8,5	165234,0	8,2	102405,0	5,3	-4,9	-0,3	-3,0
Дебіторська заборгованість за розрахунками	403324,0	21,6	664291,0	31,6	600181,0	29,9	531017,0	27,3	10,0	-1,7	-2,6
Грошові кошти	5331,0	0,3	3290,0	0,2	4566,0	0,2	6377,0	0,3	-0,1	0,1	0,1
Інші оборотні активи	146,0	0,0	17491,0	0,8	29087,0	1,4	15308,0	0,8	0,8	0,6	-0,7
Витрати майбутніх періодів	35,0	0,0	68,0	0,0	76,0	0,0	122,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Разом	1865660,0	100,0	2103543,0	100,0	2010587,0	100,0	1947573,0	100,0	-	-	-
Власний капітал та прирівняний до нього	1102153,0	59,1	1171437,0	55,7	909563,0	45,2	941312,0	48,3	-3,4	-10,5	3,1
Позиковий капітал:	756635,0	40,6	925578,0	44,0	1094824,0	54,5	1000372,0	51,4	3,4	10,5	-3,1
Довгострокові зобов'язання	57830,0	3,1	122254,0	5,8	224466,0	11,2	229901,0	11,8	2,7	5,4	0,6
Короткострокові кредити банків	14845,0	0,8	41940,0	2,0	117455,0	5,8	244564,0	12,6	1,2	3,8	6,7
Векселі видані	187407,0	10,0	196701,0	9,4	230392,0	11,5	198150,0	10,2	-0,7	2,1	-1,3
Кредиторська заборгованість	398008,0	21,3	259350,0	12,3	246687,0	12,3	166226,0	8,5	-9,0	-0,1	-3,7
Поточні зобов'язання за розрахунками	98545,0	5,3	305333,0	14,5	275824,0	13,7	161531,0	8,3	9,2	-0,8	-5,4
Доходи майбутніх періодів	6872,0	0,4	6528,0	0,3	6200,0	0,3	5889,0	0,3	-0,1	0,0	0,0
РАЗОМ	1865660,0	100,0	2103543,0	100,0	2010587,0	100,0	1947573,0	100,0	-	-	-

Додаток В

Аналіз динаміки та структури оборотного капіталу АТ «Марганецький ГЗК» за 2017-2019 роки

Показник	2017 рік				2018 рік		2019 рік		Відхилення (+;-), тис.грн.			Темп росту, %		
	на початок, тис.грн.	%	на кінець, тис.грн.	%	на кінець, тис.грн.	%	на кінець, тис.грн.	%	2017 рік	2018 рік	2019 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Запаси: виробничі запаси	144659	17	146008	14	153339	16	199372	22	+ 1349	+ 7331	+ 46033	101	105	130
незавершене виробництво	1602	0	1034	0	1047	0	6203	1	- 568	+ 13	+ 5156	65	101	592
готова продукція	8496	1	39185	4	17764	2	41871	5	+ 30689	- 21421	+ 24107	461	45	236
товари	685	0	870	0	3725	0	1200	0	+ 185	+ 2855	- 2075	127	428	32
Векселі одержані	21669	3	21669	2	11042	1	10443	1	-	- 10627	- 599	-	51	95
Дебіторська заборгованість	249658	30	178952	17	165234	17	102405	11	- 70706	- 13718	- 62829	72	92	62
Дебіторська заборгованість за розрахунками:														
з бюджетом	22090	3	53383	5	86857	9	101902	11	+ 31293	+ 33474	+ 15045	242	163	117
за виданими авансами	344299	41	574221	54	504628	51	417682	46	+ 229922	- 69593	- 86946	167	88	83
Інша поточна дебіторська заборгованість	36935	4	36687	3	8696	1	11433	1	- 248	- 27991	+ 2737	99	24	131
Грошові кошти:														
в національній валюті	15	0	732	0	4566	0	5394	0	+ 717	+ 3834	+ 828	4880	624	118
в іноземній валюті	5316	1	2558	0	-	-	983	0	- 2758	- 2558	+ 983	48	-	-
Інші оборотні активи	146	0	17491	1	29087	3	15308	2	+ 17345	+ 11596	- 13779	11980	166	53
РАЗОМ ОА	835573	100	1072791	100	985989	100	914201	100	+ 237218	- 86802	- 71788	128	92	93

Додаток Д
Аналіз структури кредиторської заборгованості АТ «Марганецький ГЗК» в 2017-2019 роках

Показник	Станом на 1 січня року								Відхилення питомої ваги, %		
	2017		2018		2019		2020		2017 р	2018р	2019р
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%			
Векселі видані	187407	27	196701	41	230392	47	198150	50	14	5	3
Кредиторська заборгованість, всього	496553	73	278090	59	262568	53	200657	50	-14	-5	-3
в т. ч.:											
за товари, роботи, послуги	398008	58	259350	55	246687	50	166226	42	-4	-5	-8
поточні зобов'язання за розрахунками:											
- з одержаних авансів	340	0	4902	1	128	0	112	0	1	-1	0
- з бюджетом	3330	1	4830	1	4103	1	18930	5	1	0	4
- з позабюджетних платежів	153	0	182	0	0	0	0	0	0	0	0
- зі страхування	2106	0	2774	1	3607	1	4653	1	0	0	1
- з оплати праці	5118	1	6052	1	8043	2	10736	3	1	0	1
- інші поточні зобов'язання	87498	13	286593	60	256943	52	127100	32	48	-8	-20
РАЗОМ ЗАБОРГОВАНОСТІ	683960	100	474791	100	492960	100	398807	100	-	-	-